

GÖÇ YOLUNDA KADIN VE ÇOCUK

Hazırlayanlar

Sıtkı Yıldız
Merve Reyhan Baygeldi
Zeynep Melike Özdemir
Sevgi Emik
Şeyda Demirel

RAPOR

POLİS AKADEMİSİ YAYINLARI

GÖÇ YOLUNDA KADIN VE ÇOCUK

POLİS AKADEMİSİ YAYINLARI

GÖÇ YOLUNDA KADIN VE ÇOCUK

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Sıtkı Yıldız

Dr. Öğr. Üyesi Merve Reyhan Baygeldi

Arş. Gör. Zeynep Melike Özdemir

Arş. Gör. Sevgi Emik

Arş. Gör. Şeyda Demirel

COPYRIGHT © 2024 Polis Akademisi Başkanlığı

Bu yayının tüm hakları Polis Akademisi'ne aittir. Kurumun izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Bu yayının içeriği Polis Akademisi'nin resmî fikirlerini yansıtmamaktadır. Bu rapor 18 Aralık 2023 tarihinde Polis Akademisi'nde gerçekleştirilen “Göç Yolunda Kadın ve Çocuk Çalıştayı”ndan hareketle hazırlanmıştır. Raporda yer alan bilgi ve fikirler hakkındaki sorumluluk tümüyle çalıştayın katılımcıları ve hazırlayan yazarların kendilerine aittir.

Polis Akademisi Yayınları: 195

Rapor No: 87

ISBN: 978-625-98652-4-9

2024, Ankara

Tasarım: Erhan Örün

Sertifika No: 45724

Polis Akademisi Başkanlığı Matbaa-Basım ve Yayın Şube Müdürlüğü,
Fatih Sultan Mehmet Bulvarı, No: 218, 06200, Yenimahalle/Ankara

POLİS AKADEMİSİ BAŞKANLIĞI

Necatibey Caddesi, No: 108, Anıttepe 06400, Çankaya/Ankara/Türkiye

Tel: +90 (312) 4629085-92-93 / +90 (312) 4629075 / +90 (312) 4629035

www.pa.edu.tr

İçindekiler

Yönetici Özeti	5
Kırılgan Göçmen Kategorileri.....	11
Göçmen Çocuklar	19
Göçmen Kadınlar.....	29
Göçmenlere Yönelik Kurumsal Yaklaşımlar	63
Sonuç	77
Ek: Konuşmacılar	81
Kaynakça	82

Yönetici Özeti

Göç, özellikle kadınlar ve çocuklar için karmaşık ve çok yönlü bir süreçtir. Bu süreç, sadece zorlukları değil, aynı zamanda fırsatları da içermektedir. Bu bağlamda, 18 Aralık 2023 tarihinde Polis Akademisi Başkanlığı'na bağlı Göç ve Sınır Güvenliği Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen “Göç Yolunda Kadın ve Çocuk Çalıştayı,” göç süreçlerinde karşılaşılan dinamikleri objektif bir perspektifle ele alarak, bu sürecin hem zorluklarına odaklanmak hem de içinde barındırdığı fırsatları değerlendirmek amacıyla düzenlenmiştir. Bu çalıştay, kadın ve çocukların göç süreçlerindeki deneyimlerini çeşitli yönlerden akademik ve uzman bakış açılarıyla inceleyerek, çözüm önerilerine ve etkili stratejilere katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalıştay Prof. Dr. Ahmet İÇDUYGU'nun “Kırılgan Göçmen Kategorileri” başlıklı açılış konuşmasıyla başlamıştır. Çalıştayı ilk oturumu “Göçmen Çocuklar” başlığı altında gerçekleşmiş ve oturumda, Prof. Dr. Nuray EKŞİ, refakatsiz çocukların geri gönderme merkezlerinde tutulmasını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları ışığında değerlendirmiştir. Doç. Dr. Halide Nur ÖZÜDOĞRU ERDOĞAN, savaş ve iç karışıklıklar sebepleriyle gerçekleşen zorunlu göç hareketlerinde, kadın ve çocukların mağduriyetine Ukrayna ve Filistin örnekleri üzerinden dikkat çekmiştir. Doç. Dr. Zeynep Banu DALAMAN ise Zeytinburnu'nun düzensiz göçmen kadınlarına ve çocuklarına odaklanmıştır.

İkinci oturumda “Göçmen Kadınlar” teması ele alınmıştır. Doç. Dr. Çağatay SARP ve Evrim İMRE, değişen dünyada göçün güçlenen öznesi olarak kadının rolüne odaklanırken, Dr. Şeyma AYYILDIZ, Türkiye’deki göçmen Suriyeli kadınların sosyo-mekânsal pratikleri ve kültürel dönüşümlerini İstanbul örneği üzerinden değerlendirmiştir. Bu oturumda Doç. Dr. Gamze Ebru ÇİFTÇİ, göçmen kadınların uyum sürecinde istihdamı ve toplumsal cinsiyet meselelerini de ele almıştır.

Üçüncü oturum “Göçmenlere Yönelik Kurumsal Yaklaşımlar” başlığı altında düzenlenmiş olup bu oturumda göçmen kadın ve çocuklara ilişkin farklı kurumsal perspektifler ortaya konulmuştur. Emniyet Genel Müdürlüğü’nden Ahmet BAŞER, göçmen kaçakçılığını bir insanlık suçu olarak ele almıştır. Dr. Özge GÜLVER, geri dönüş göçü motivasyonları çerçevesinde toplumsal cinsiyet ve kadın konularına odaklanırken, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı’ndan Uzman Yardımcısı Ekin Sevil GÜRÜNLÜ, insan ticaretiyle mücadele ve mağdurların korunması konularında önemli bilgiler paylaşmıştır.

Bu kapsamda, çalıştayda öne çıkan konular şöyledir:

- Göçmen nüfus, dünya nüfusunun %3,6’sını oluşturmaktadır. Dünya genelinde, her 28 kişiden biri göç etmiştir. Göçmen nüfusta kadınların oranı %48,1’dir.
- Göç çalışmalarında cinsiyet, belirleyici bir etkidir. Bununla birlikte, koşullara bağlı olarak kadın göçmen sayısının daha fazla olduğu zaman ve mekânlar mevcuttur.
- Dünya genelindeki göçmen nüfusun yarısı çocuklardır. 2020 yılında 281 milyon insan göç etmiştir. Bunların ise 36 milyonu çocuktur.
- İnsan hakları gereği, refakatsiz çocukların geri gönderme merkezlerinde uzun süreli tutulmamaları ve yetişkinlerle

aynı ortamda bulundurulmamaları gerekmektedir. Refakatsiz çocuklara yönelik AİHM kararlarına göre, Malta, Yunanistan, Fransa, Belçika gibi Avrupa Birliği üyesi ülkelerin bu konuda insan hakları ihlallerine karıştıkları vakalar mevcuttur.

- 2022 yılında Ukrayna'dan Avrupa'ya giden mülteci sayısı 5.935.000, Avrupa haricindeki ülkelere giden mülteci sayısı ise 403.600 olup Ukraynalı toplam mülteci sayısı 6.338.600'dür. Toplam sayı içerisinde göç eden kadın ve çocukların oranı %80'i bulmaktadır. Göç eden Ukraynalı kadınlar, dil ve iletişim sorunları yaşamakta ve sağlık hizmetlerine erişim konusunda zorluklarla karşılaşmaktadır. Avrupa'da Ukraynalı mültecilere yönelik nefret söylemleri, cinsel istismar ve insan ticareti vakaları da artmaktadır.
- Dünya genelindeki Filistinli mülteci sayısı 19.5 milyona ulaşmıştır. Filistinli göçmenlerin dörtte biri kamplarda yaşamaktadır. İsrail işgali nedeniyle mülteci kamplarında yaşayan Filistinli kadınlar; fiziksel saldırılar, izolasyon, uykudan mahrum kalma, temizlik hizmetlerine erişim engeli gibi ihlallerle karşılaşmaktadır.
- Afganistan'dan göç eden kadınlar, diğer gruplara göre, düzensiz göçmen statüsünden kaynaklı nedenlerden ötürü daha fazla olumsuz etkilenmektedir. Afgan kadınlarının ev dışı ekonomide rol alabilmelerinin önünde kültürel farklılıklar ile geleneksel roller engel teşkil etmektedir. Türkiye'deki Afgan kadınlar; dil ve iletişim, sağlık hizmetlerine erişim ve sosyal uyum gibi sorunlar yaşamaktadır.
- Küresel göç akışına bakıldığında 1960-2005 verilerine göre kadınlar; daha çok Kuzey Amerika, Avrupa ve Okya-

nusya gibi gelişmiş bölgelere yoğun şekilde göç etmiştir. 2020 Küresel Göç Veri Portalı'na göre de aynı bölgeler, kadın göçmenlerin yoğun olarak tercih ettiği yerler olmayı sürdürmektedir.

- Kadınların göç etme nedenleri arasında cinsiyete dayalı eşitsizlik, aile birleşimi, iş gücü, güvenlik sorunları, eğitim ve sağlık gibi etmenler bulunmaktadır. Evlilik veya aile birleşimi, kadınların en çok tercih ettiği göç nedenlerinden biridir. Hindistan, Güney Kore ve Avustralya'da yapılan çalışmalar, kadın göçmenlerin çoğunlukla evlilik için göç ettiğini göstermektedir.
- Kadınlar göç ettikleri ülkelerde ekonomik özerklik kazanma, ailelerine ekonomik katkıda bulunma, otorite sahibi olma ve eğitim fırsatlarına ulaşma gibi olumlu sonuçlar elde edebilmektedirler. Ancak, kazançların büyük bir kısmı genellikle ailelerine gönderilmektedir.
- Kadın göçmenler, düşük ücretlerle çalışma, insan ticareti ve fuhuş mağduru olma, şiddet ve ayrımcılığa maruz kalma gibi olumsuz koşullarla karşılaşabilmektedirler. İş gücüne katılan göçmen kadınlar, dil sorunları ve sosyal uyum konusunda zorluklar yaşayabilmektedirler.
- Göçmen kadınlar, iş hayatına katılımları ve sosyal ağlarla etkileşimleri sayesinde ekonomik özgürlük elde etmekte ve göç ettikleri toplumlara entegre olmaya çalışmaktadırlar.
- Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri arasında göçmen ev içi emeği konusunda önemli farklılıklar gözlemlenmektedir. Bahreyn 2011 yılında 83.198 göçmen ev işçisine ev sahipliği yapmış olup bunların 51.811'i kadındır. Kuveyt 2010 yılında 569.536 göçmen ev işçisine ev sahipliği yapmış olup bunların 310.402'si kadındır. 2009 yılında

Umman’da 69.256 göçmen kadın ev işçisi kaydedilmiştir. Benzer şekilde, aynı yıl içinde Katar 80.342 göçmen ev işçisine ev sahipliği yapmış olup bunların 48.147’si kadındır. Suudi Arabistan ise 2009 yılında, 777.254 göçmen ev işçisi ile listelenen ülkeler arasında en yüksek sayıyı sergilemiştir ve bu sayının 506.950’si kadındır.

- Dünya genelinde, göçmen olmak, kayıt dışı olmak ve kadın olmak, toplumda izolasyona ve kamu hizmetlerinden mahrumiyete neden olabilmektedir.

Kırılgan Göçmen Kategorileri¹

“Kırılgan” kavramı, toplumsal bilimlerde, toplumsal riskler, insan hakları, insani güvenlik konuları bağlamında sıkça kullanılmaktadır. İngilizcede ‘vulnerability’ olarak kullanılan kırılganlık kavramı, Latince yara anlamına gelen ‘vulnus’ kelimesinden türemiş ve tüm canlılar olarak yara almaya açık olduğumuzu vurgulamaktadır. Turner (2006), vatandaşlık ile kırılganlık arasında bir bağlantı kurmaktadır. Kırılganlık kavramı geleneksel olarak insanlığın korunmasızlığını ifade ederken, insanlığın ve bedensel varlığının çevredeki tehlikelere karşı açık ve savunmasız olduğunu ortaya koymaktadır (Turner, 2006). Modern kullanımında ise fiziksel savunmasızlığın ötesinde psikolojik, ahlaki, manevi savunmasızlığı da içermektedir. Bu nedenle, modern toplumlarda, kırılganlıkları azaltmaya yönelik müdahalede bulunmak gerekmektedir. Kırılganlıkların önüne ancak toplumsal kurumların geliştirilmesi yoluyla geçilebilir. Kırılganlıkların önüne geçecek ve onu azaltacak toplumsal kurumlardan birisi de vatandaşlıktır. Bu çalışmada, göçmen kavramı uluslararası göç özelinde değerlendirilmeye alınmış olduğundan vatandaş olan ile olamayan arasındaki farkı vurgulamak gerekmektedir. Uluslararası göç tartışıldığında yabancı olan ile yerli olan ayrımı belli hakların kime tanındığı noktasında önem kazanmaktadır. Başka

---

¹ Bu bölüm büyük ölçüde Prof. Dr. Ahmet İÇDUYGU’nun 18 Aralık 2023 tarihinde Göç Yolunda Kadın ve Çocuk Çalıştayı’nda yapmış olduğu açılış konuşmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

bir ülkenin sınırlarında yaşamak için giden insanların belirli haklara sahip olması ya da bazı mekanizmalar tarafından korunması gereklidir.

“Göç etmek” kavramının kökenine bakıldığında Batı ve Batı-dışı literatür olarak iki farklı yaklaşımda bulunmak mümkündür. İlk olarak Batı literatüründe ‘migration’, ‘uprooting’, ve ‘diaspora’ kavramları göç etmek anlamını içermektedir. ‘Migration’ kelimesi “ikamet yerinin veya habitatın değiştirilmesi” anlamına gelirken ‘uprooting’ kavramı “köklerinden sökme, yerden (bir şeyi, özellikle bir ağacı veya bir bitkiyi) çekme” anlamına gelmektedir. ‘Diaspora’ ise (Eski Yunanca: διασπορά kelimenin tam anlamıyla) “tohumların saçılması veya ekilmesi” anlamına gelmektedir. Batı-dışı literatürüne bakıldığında, örnek olarak Arapçada ‘hicret’ ve ‘hicran’ kelimeleri göç etmek anlamını taşımaktadır. ‘Hicret’ (هجرة) bir yerden göçme, ayrılma, terk etme iken aynı kökene sahip ‘hicran’ (هجران), bir kimseden ya da bir yerden ayrılma, ayrılık; ayrılığın açtığı onulmaz acı anlamına gelmektedir (Chapparban, 2019; Fiddian-Qasmiyeh, 2012; Shuval, 2000). Göç kavramı genel bir şemsiye kavram olarak kullanıldığında zorunlu ya da gönüllü olarak gerçekleşen göç hareketlerinden bahsedilebilmektedir. Zorunlu ve gönüllü göç kavramları üst üste binen iki kavramdır. Göç etmek çeşitli nedenlerle gerçekleşmektedir. Ne kadar zorlukla karşılaştığımız ve bu zorluğun derecesi bize farklı göç tiplerini ortaya çıkartmaktadır. Bu şemsiye kavramın altında sığınmacılar, mülteciler, vatan-sız insanlar, insan ticareti mağdurları, düzensiz göçmeler, göçmen işçiler ve refakatsiz çocuklar gibi farklı kavramlar yer almaktadır.

Neden göç edilmektedir sorusuna farklı cevaplar verebilmek mümkündür. Göçün nedenleri arasında savaş ve çatışma, doğal felaketler/iklim değişikliği, yiyecek ve susuzluk sıkıntısı, ekonomik sorunlar, yoksulluk, ayrımcılık, şiddet, sömürü, iyi eğitim/

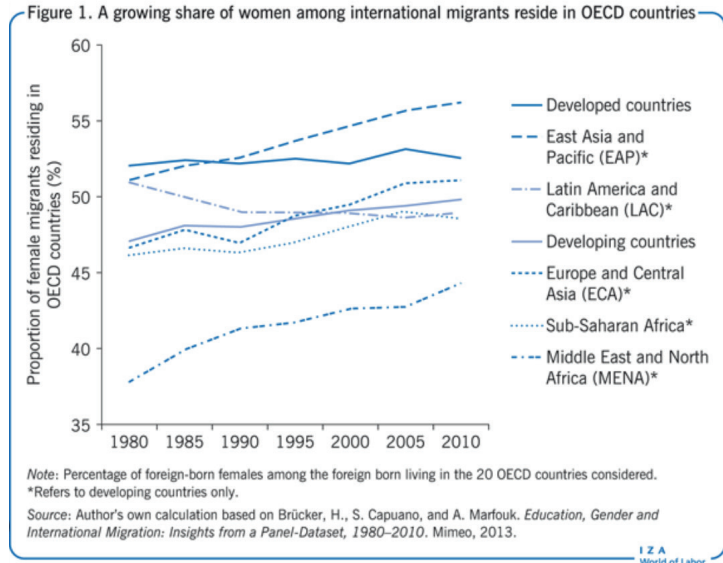
sağlık erişimi ya da aile birleşimi gibi farklı etkenler söz konusu olmaktadır. Temel olarak “vatandaşı olduğu bir devletin dışında bulunan (geçici veya kalıcı, düzenli veya düzensiz) herhangi bir kişiyi” uluslararası göçmen olarak tanımlamak mümkündür. Göçmen olarak tanımlanan birçok insan için memleketinden koparılmak hayat değiştiren ve zor bir deneyimdir. Hak sahibi oldukları uygun özel korumayı belirlemek ve uygun hizmetlere yönlendirmek amacıyla hassas durumdaki bireylerin belirlenmesi gerekmektedir. Göç bağlamındaki “insan haklarından etkili bir şekilde yararlanamayan ve artan ihlal ve istismar riskiyle karşı karşıya olan” bu kişiler kırılgan göçmen grupları içinde yer almaktadır. Göçmen gruplarını 3 kategori altında ele alabiliriz: (a) Düzenli göçmenler (yasal), (b) sığınmacılar/mülteciler, (c) düzensiz göçmenler (kayıt dışı). Göçmen, ilk iki grubu kapsayan şemsiye bir kavramdır (Refugees and Migrants (FAQs), 2016).

Günümüzde göç hareketlerinin çoğu tamamen gönüllü olarak gerçekleşmemektedir. Pek çok göçmen diğerlerinin yanı sıra mülteci, insan ticareti mağduru gibi uluslararası korumayı garanti eden belirli yasal kategorilerin dışında kalmaktadır. Mülteci koruması kriterlerine uymayan, ancak tamamen gönüllü olarak hareket etmeyen ve bu nedenle insan hakları korumasına ihtiyaç duyan göçmenlerin yaşadığı koruma boşluklarının analizi edilmesi gerekmektedir. Özgür seçim yerine bir zorunluluk nedeniyle göç etmek durumunda kalan göçmenler, göç süreçleri planladıkları gibi gitmediğinde çoğunlukla bir çıkış stratejisi bulamamaktadır. Bazı göçmenlerin, aşağıdaki etkenlere göre, insan hakları hukukunun özel olarak korumasına ihtiyaçları vardır:

- Kendi ülkelerini terk etmelerine neden olan durumlar,
- Seyahat ettikleri ve/veya varış noktasına vardıklarında deneyimledikleri/karşılaştıkları koşullar,
- Yaş, cinsiyet, engellilik, sağlık durumu gibi kişisel özellikler.

Devletler arasında yaşanan ya da yaşanabilecek sorunlar göç edenlerin kırılganlığını oluşturmaktadır. Başka bir devletin sınırları içinde yaşayan farklı kategorilerdeki göçmenler farklı zorluklarla karşılaşmaktadır. Tüm bu çerçevenin içinde bazı demografik özellikleri nedeniyle (temel olarak cinsiyet ve yaş ele alındığında) daha dezavantajlı ve kırılgan olan iki grup vardır: Kadınlar ve çocuklar. Göç hareketlerine bakıldığında kadınların yoğun katılımıyla karşılaşmaktadır. Örnek olarak OECD ülkelerinin verilerine bakıldığında, kadınların orantısal olarak artışı görülmektedir (Grafik 1).

Grafik 1: OECD ülkelerinde ikamet eden kadın göçmenlerin oranı

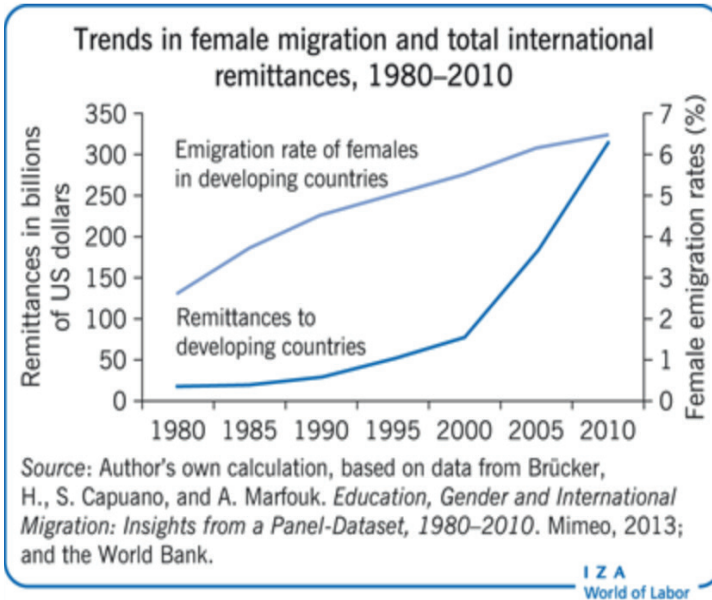

Kaynak: Brücker, H., Capuano, S., & Marfouk, A. (2013). *Education, gender and international migration: Insights from a panel dataset 1980-2010*. Mimeo. Institute for Employment Research

Göç çalışmalarında özellikle cinsiyetin seçici bir etken olduğu kabul edilmekte ve literatürdeki verilere bakıldığında erkekler

daha fazla göç etmektedir. Ancak bazı durumlarda kadın göçmen sayısı oldukça fazladır. Örneğin Türkiye’den Almanya’ya göçün ilk yıllarında, belli aralıklarla kadın göçmen sayısı daha fazladır. Bunun nedeni olarak da dönemin alıcı ülkesinin politikaları gösterilmektedir. Belli zamanlarda bilinenin aksine kadınların da göç hareketine yoğun olarak katıldığı gözlemlenmektedir. 1980’lerden bugüne farklı coğrafyalardan kadın göçmenlerin oranının ve dolar cinsinden nakit transfer artışları Grafik 2’de görülmektedir.

Grafik 2: 1980-2010 arasında kadın göçü ve toplam uluslararası para havalelerindeki yönelimler

Kaynak: Brücker, H., Capuano, S., & Marfouk, A. (2013). *Education, gender and international migration: Insights from a panel dataset 1980-2010*. Mimeo. Institute for Employment Research

Tablo 1, her ülke için mevcut olan en son yıla odaklanarak, seçilmiş Arap ülkelerindeki göçmen ev işçilerinin sayısına ilişkin verileri sunmaktadır. Rakamlar, bölge genelinde göçmen ev içi emeğin ölçeğinde önemli farklılıklar olduğunu ortaya koyuyor. 2011 yılında Bahreyn, 51.811'i kadın olmak üzere 83.198 göçmen ev işçisine ev sahipliği yaptı. Kuveyt ise 2010 yılında toplam 569.536 göçmen ev işçisinden 310.402'si kadındır. Umman'da, 2009 yılında, 69.256 göçmen kadın ev işçisi kaydedildi. Benzer şekilde aynı yıl Katar, 48.147'si kadın olmak üzere 80.342 göçmen ev işçisi kayıtlara geçmiştir. Yine 2009 yılında Suudi Arabistan, 506.950'si kadın olmak üzere 777.254 göçmen ev işçisi ile listelenen ülkeler arasında en yüksek rakamı sergiledi (Kerbage ve Esim, 2011).

Tablo 1: Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) ülkelerinde göçmen ev işçileri

Ülke	Yıl	Ev işçisi sayısı	Kadın ev işçisi sayısı
Bahreyn	2011	83,198	51,811
Kuveyt	2010	569,536	310,402
Umman	2009	94,592	69,256
Katar	2009	80,342	48,147
Suudi Arabistan	2009	777,254	506,95

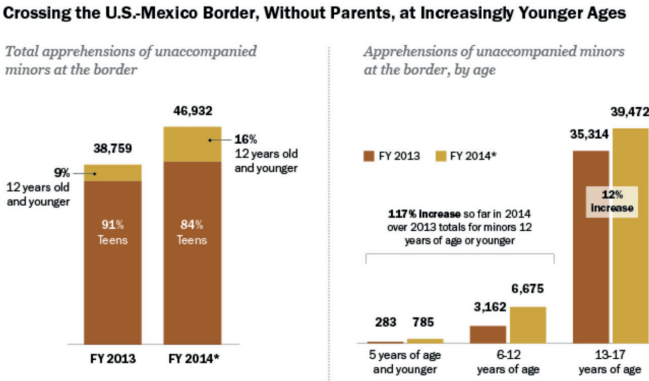
Kaynak: Esim, S. & Kerbage, C. (2011). *The situtaion of migrant domestic workers in Arab states: A legislative overview. Strengthening Dialogue to Make Migration Work for Development in the ESCAP and ESCWA Regions*

Genel olarak 1990'lardan sonra kadın göçmen sayılarında bir artış görülmekte, özellikle bazı bölgelerde kadın göçmenler erkek göçmenlerin 3 katına ulaşmaktadır. Bu bölgelerden biri olan Filipinler'den Orta Doğu ülkelerine olan göç bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Literatürde tartışılan bir diğer konu da Filipinler'de, göçmen işçi kadınların, işçi hakları konusunda oldukça kısıtlı haklara sahip olmaları, geçici işçi olarak zor koşullarda yaşamaları, pasaportlarının belli bir yerde tutulması, hareket

özgürlüklerinin kısıtlanması gibi dezavantajlar yaşamaktadırlar (Institute of Health Policy and Development Studies, 2005).

Bir diğer önemli kırılgan göçmen grubu, aileleriyle birlikte ya da tek başına göç etmek zorunda kalan çocuklardır. 18 yaş altında olan her insan çocuk olarak kabul edilmektedir (“UNICEF Türkiye”, 1989). 8-10 yaş aralığındaki çocuklar herhangi bir ebeveyni olmadan, ebeveynleri dışındaki yetişkinler refakatinde, tek başına ya da akranları ile göç etmektedirler. Ebeveynleri dışında herhangi bir yetişkinle de göç etmek durumunda kalmaları refakatsiz çocukların ne kadar kırılgan olduğunu ayrıca göstermektedir. Çocuklar açısından bakıldığında refakatsiz göç eden çocuklar oldukça tartışılan bir konudur. Her 2 mülteciden 1’i çocuktur (“UNICEF Türkiye”, 2017). Türkiye’de ağırlanan Suriyelilerin 1.200.000’i 18 yaş altı olduğu bilinmektedir (“Türkiye’deki Suriyeli Çocuklar”, 2017).

Grafik 3: ABD-Meksika sınırını giderek daha genç yaşlarda geçen refakatsiz çocuklar

Note: Fiscal Year 2013 is Oct. 1, 2012 - Sept. 30, 2013. *Fiscal Year 2014 data is Oct. 1, 2013 - May 31, 2014.
Source: Pew Research Center analysis of U.S. Customs and Border Protection, Enforcement Integrated Database records

PEW RESEARCH CENTER

Kaynak: Krogstad, J. M., Gonzalez-Barrera, A., Lopez, M. H. (2014)
“Children 12 and under are fastest growing group of unaccompanied minors at U.S. border”.

ABD-Meksika sınırında 2013-2014 yılları arasında, 12 yaş ve altı çocukların yakalanma sayısında %117'lik bir artışı göstermektedir (Grafik 3). Karşılaştırma yapılacak olursa, 13-17 yaş arası gençlerin yakalanma sayısı aynı dönemde sadece %12 artmıştır. 2013 yılının sonunda 38,759 çocuk yakalanmıştır. Avrupa'da 2020 yılında 13.550 refakatsiz çocuk yakalanmış durumdadır. Düzensiz göçmen oldukları için bu veriler tam sayıyı verememekle birlikte genel süreç hakkında fikir vermektedir (Krogstad vd., 2014).

Dünyanın farklı coğrafyalarında çeşitli yaş gruplarında refakatsiz çocuk göçmenler sorunu yaşanmaktadır. Çocuklar da diğer göçmen grupları gibi savaş, çatışma, kıtlık, eğitim, vb. gibi ortak nedenlerle göç etmek durumunda kalırken bir yandan da ailenin göç stratejisi olarak da görülmektedir. Göç etmenin projesi olarak önce çocuğun yabancı bir ülkeye gönderilip daha sonra aile üyelerinin onları izlemesi gibi yollar denenmektedir.

Sonuç olarak tüm insanların bir kırılganlığı olmasına rağmen göçmenler çoklu kırılganlığa sahip gruplardır. Kırılgan göçmen grupları, yabancı oldukları bir ülkenin sınırları içinde yaşadıkları çeşitli zorluklar ve kendi ülkeleri tarafından sahip oldukları sınırlı korunma hakları düşünüldüğünde bu kırılganlıkların önüne geçilmesi gerekmektedir. Göçün kök nedenleri önlenemediği sürece hem göçmen hem de sığınmacı meselesinin önüne geçilmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle göç hareketliliğinin kök nedenlerinin analiz edilmesi ve çözüm yollarının bulunması gerekmektedir. Göçün düzensizliğini önlemek için devletlerin tek başına mücadele etmekte sınırlı gücü vardır. Bir devletin kendi içinde göçmenlerin sorunları ile mücadele etmesi zordur. Bu konuda, sorumlulukların paylaşılması gerekmektedir. Kırılgan gruplar içinde, bazı grupların, özellikle göçmen kadınlar ve refakatsiz çocukların ele alınması ve bu konuda devletlerin bu gruplar için bir koruma sağlaması gerekmektedir.

Göçmen Çocuklar

AHİM Kararlarında Refakatsiz Çocukların Geri Gönderme Merkezlerinde Tutulması²

Gerek ulusal hukuklarda gerekse uluslararası hukukta, kural olarak, on sekiz yaşını doldurmamış kişiler çocuk olarak kabul edilmektedir. Aynı esas Türk hukukunda da kabul edilmiştir. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 3(1)(m) maddesine göre, refakatsiz çocuk, anne babası veya kanunen ya da örf ve âdet gereği bir yetişkinin refakati olmaksızın Türkiye'ye giriş yapan veya giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocukları ifade etmektedir. 6458 sayılı Kanun'un 66. maddesi uyarınca refakatsiz çocuklar özel ihtiyaç sahibidirler; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamındadırlar ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sorumluluğundadırlar. Kural olarak 18 yaşına kadar olan ve Türkiye'de bulunan refakatsiz yabancı çocuklar ile Türk vatandaşı çocuklar arasında hukuki açıdan bir ayrım yoktur. Türk hukukunda yer alan eşitlik ilkesi uyarınca refakatsiz olan yabancı çocuklar geri gönderme merkezlerine konulmamaktadır.

Refakatsiz çocukların sınır dışı edilmesi ve sınır dışı edilme sürecinde idari gözetim altına alınarak geri gönderme merkezlerine konulmasını engelleyen bir uluslararası hukuk normu mevcut

---

² Bu bölüm büyük ölçüde Prof. Dr. Nuray EKŞİ'nin Göç Yolunda Kadın ve Çocuk Çalıştayı'nda yapmış olduğu konuşmadan yararlanılarak hazırlanmıştır.

değildir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 37. maddesi, hiçbir çocuğun hukuka aykırı veya keyfi olarak özgürlüğünden yoksun bırakılamayacağını öngörmektedir. Esasta 37. madde çocukların geri gönderme merkezine konulmasını yasaklamamaktadır. Sadece, çocuğun geri gönderme merkezine alınmasının son çare olarak ve mümkün olan en kısa süre uygulanmasını öngörmektedir. Sınır dışı edilmek üzere geri gönderme merkezlerine konulan çocukların yaşları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), 3 ve 5 yaşlarındaki iki Komor vatandaşı refakatsiz çocuğa ilişkin *Moustahi v. Fransa* ve 5 yaşındaki Kongo vatandaşı refakatsiz çocuğa ilişkin *Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belçika* kararına konu olan olayda olduğu gibi çok küçük yaşlar olabilmektedir. Refakatsiz çocukların geri gönderme merkezlerine konulmasına ilişkin uygulamalar farklılık göstermektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerin hukuklarında ve ABD hukukunda, refakatsiz çocukların, geri gönderme merkezlerine konulması kural olarak kabul edilmektedir. Bununla beraber, bu usul izlenirken çocukların insan haklarına saygılı davranılması gerekir. Nitekim AİHM'nin geri gönderme merkezlerinde idari gözetim koşulları, özellikle refakatsiz çocukların yetişkinlerle aynı ortamda tutulmasından kaynaklanan riskler, geri gönderme merkezlerinin fiziksel koşulları ve bu merkezlerde kalan çocukların özel ve aile hayatına saygı ilkesinin ihlal edildiğine dair çok sayıda kararı bulunmaktadır. Geri gönderme merkezlerinde yetişkinlerle aynı ortamda tutulan refakatsiz çocukların istismar edildiği, şiddet gördüğü, aç bırakıldığı, eğitim hakkından yararlanamadığı, tanınmadığı ve farklı kültür ve geleneklerden gelen birçok yabancıyla bir arada kalmak zorunda bırakıldığı, açık havaya çıkma ve oyun oynama gibi çocuk olmanın doğasından kaynaklanan ihtiyaçlarını karşılayacak olanaklardan yoksun bırakıldığı AİHM kararlarının yanı sıra ulusal ve uluslararası düzeyde hazırlanan raporlara konu olmuştur.

Geri gönderme merkezlerine konulan refakatsiz çocuklara ilişkin AİHM kararlarında başta Malta, Yunanistan, Fransa, Belçika olmak üzere kimi Avrupa Birliği üyesi ülkelerin, insan hakları ihlalleri yaptıkları tespit edilmiştir. AİHM'nin ihlal kararlarının tamamında refakatsiz çocuklara geri gönderme merkezlerinde yapılan muamelenin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 3. maddesinde düzenlenen işkence ve kötü muamele teşkil ettiği; insanlık dışı muameleye varacak kadar insanlıktan yoksun olduğu; geri gönderme merkezlerindeki idari gözetimin 5. maddenin ihlali olduğu belirtilmiştir. Refakatsiz çocukların 2 ay veya 8 ay süre gibi uzun zaman geri gönderme merkezlerinde tutulmalarının yanı sıra refakatsiz bir çocuğun çocuk olmasının doğasından kaynaklanan ihtiyaçları karşılanmaksızın kısa süreli olsa bile geri gönderme merkezinde yetişkinlerle aynı ortamda tutulmasının, çocukta travmaya, korkuya, endişeye sebep olduğu; insanlık dışı muamele ve işkence teşkil ettiği ifade edilmiştir. Nitekim AİHM, *Moustahi v. Fransa* kararında kısa süreli olsa bile 17 yetişkin Komor vatandaşı ile aynı geri gönderme merkezine konulan 3 ve 5 yaşlarındaki iki kardeşin gerek geri gönderme merkezinde tutulma şartları gerekse hiçbir yakınlık bağı bulunmayan 17 kişiyle beraber sınır dışı edilmelerini AİHS'nin 3. maddesi kapsamında işkence ve insanlık dışı muamele saymıştır.

Savaş ve Terör Sebepli Göç Hareketlerinde Kadın ve Çocukların Mağduriyeti: Ukrayna ve Filistin Örnekleri ³

Göçmen kavramının uluslararası düzeyde hukuken kabul edilmiş ortak bir tanımı bulunmamakla birlikte, göç literatüründe, göçmen, sığınmacı, mülteci ya da yerinden edilmiş kişiler gibi farklı hukuki statü ifade eden terimler yer almaktadır. “Göçe maruz kalanlar” kavramı, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından “zorla ya da mecbur kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların etkilerinden, genel olarak şiddet içeren durumlardan, insan hakları ihlallerinden veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerden korunmak için, uluslararası kabul görmüş devlet sınırlarını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişi veya bu tip kişilerden oluşan gruplardır” (“Forced migration or displacement”, 2023) şeklinde tasnif edilmiştir. Zorunlu göçmenlerin bu tanımı, ülke içinde yerinden edilenlerin yanı sıra, sığınma arayışı içinde uluslararası sınırları aşan kişileri de kapsamaktadır.

Zorunlu göç bağlamında insanlar belli sebeplerle göç etmek zorunda kalmışlardır. İnsanlar hayati tehlike altında bulunmaları, savaştan kaçmaları, dini veya siyasi ayrımcılığa maruz kalmaları nedenleriyle göç etmektedir. Bu nedenle zorunlu göç kültürel travmatik bir konudur. Göç eden insanlar maddi ve manevi bir kayıp yaşamaktadır. 2020 ikinci yarısına ait verilere göre, dünya nüfusuna bakıldığında 280.6 milyon göçmen vardır (“International Migrant Stock”, 2020). “2020 yılı sonu itibarıyla dünya çapında 82,4 milyon kişi zulüm, çatışma, şiddet, insan hakları ihlalleri veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar nede-

---

³ Bu bölüm büyük ölçüde Doç. Dr. Halide Nur ÖZÜDOĞRU ERDOĞAN’ın Göç Yolunda Kadın ve Çocuk Çalıştayı’nda yapmış olduğu konuşmadan yararlanılarak hazırlanmıştır.

niyle ülke içinde ve sınırların ötesinde zorla yerinden edilmiştir” (“Ukraine Refugee Situation”, 2023).

Dünya’daki göçmen nüfusu toplam nüfusun %3,6 kadarını oluşturmaktadır. Verilere bakıldığında 28 kişiden 1 kişinin göç etmek zorunda olduğunu söylemek mümkündür. Göçmen kadınların oranı ise %48.1’tür (“International Migrant Stock”, 2020). Özellikle sosyoloji ve göç çalışmalarında yeni bir kavram olarak: *göçün kadınlaşması* kavramı ortaya çıkmıştır. En dezavantajlı, kırılgan gruplar arasında yer alan kadınlar, göç esnasında hem çocuklarıyla birlikte göç etmek zorunda kalmaları hem de taciz ve tecavüz gibi sistematik şiddete maruz kalmaları nedeniyle göçmen grupları içerisinde en savunmasız gruplardandır. Kadın göçmen sayıları erkek göçmen sayılarına yakındır. Kadın göçü ile erkek göçü karşılaştırıldığında nitelik olarak aynı olmamaktadır. Kadınlar iş gücü ya da aile birleşimi sebepleriyle göç etmek zorunda kalsa da kendilerini bekleyen ekonomik ve sosyal birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Göçmen kadınların yaşadığı genel sorunlarda uyum, dil, istihdam, sağlık hizmetlerine erişim, barınma, beslenme, istismar ve şiddet, erken yaşta, gayri resmi ya da çok eşli evlilikler, kadın ticareti gibi ciddi zorluklar ve tehditler yer almaktadır. Buna ek olarak, göçmen kadınlar sosyal uyum konusunda gittikleri ülkelerde yerleşme sürecinde adaptasyon sorunu yaşıyorlar. Toplum ile bütünleşemiyor ve kendilerini dışlanmış hissediyorlar. Sağlık sisteminden yararlanma konusunda da problem yaşanmaktadır. Sağlık konusunda bulaşıcı hastalıklarla karşılaşmaları, çocukların beslenmesi ve büyümelerinin desteklenememesi söz konusudur. En çok da stres ve buna bağlı olarak psikolojik rahatsızlıklar ile karşılaşabilmektedirler. Bu travmatik duruma bağlı olarak çoğunlukla baş ağrısı, baş dönmesi gibi sağlık sorunları yaşamaktadırlar. İş gücü sömürüsü olarak mağduriyet yaşayan 73 kişiden 37’sinin kadın

olduğu görülmektedir. Modern kölelik olarak algılanan insan ticaretinde farklı birey ve örgütler tarafından hem sınırlarda hem de uluslararası anlamda mücadele gerektiren bir suç olmasından da bahsedilmelidir. Göçmen kaçakçıları ve insan tacirleri ile karşı karşıya kalan kadınlar, cinsel sömürü, iş gücü sömürüsü, zorla evlendirilme, zorla dilendirme, ya da organ ve doku ticareti gibi ciddi tehlikeler ile karşılaşmaktadır. Bu şekilde kadınların psikolojik ve bedensel bütünlüğüne zarar verilme suçu gerçekleşmektedir. Çocukların da benzer risklere karşı savunmasız olduğu bilinmektedir. Zorla çalıştırılan 18 yaş altı çocuk sayısı yaklaşık 4,3 milyondur. Bu, dünya çapındaki toplam 24,8 milyon zorla çalıştırma mağdurunun yüzde 18'ini temsil etmektedir. 1 milyon çocuk ticari cinsel sömürüde, 3 milyon çocuk diğer emek sömürüsü nedeniyle zorla çalıştırılmaktadır. Çocukların bu suç türlerine karşı savunmasızlıkları resmi istatistiklere ve mağdur destek verilerine yansıtılmaktadır. İnsan ticareti mağdurlarının üçte biri çocuktur (IOM, 2019).

Göçmen kadınların ve kız çocukların yaşadıkları en büyük sorunlardan birisi de erken yaşta evlilik ya da çok eşli evliliklerdir. 18 yaş altı kız çocukların evlendirilmeye zorlanması çocuk istismarına girmekte ve suç teşkil etmektedir. Kadınlar ile yapılan mülakatlarda aile birliği kurmak niyetiyle farklı bir ülkeye yerleşmeye sıcak bakıldığı görülmektedir. Kız çocuklarının bu şekilde göç ettirilmesi, yerleşik hayat sürmek isteyen ailelerin kız çocuklarını ikinci ya da üçüncü eş olarak evlendirilmelerine razı olduklarını göstermektedir. Kadına yönelik hem bedensel hem de ruhsal anlamda şiddet suçu ile karşılaşmaktadır. Kadınları bekleyen göç öncesi, göç esnasında ve göç sonrasında karşılaştıkları bazı şiddet türleri de söz konusu olabilmektedir. Göçmen kadınlar, iskan yerinden kaçış öncesinde güvenlik sağlayıcılar tarafından taciz ve tecavüze uğramakta, kaçış sırasında insan

ticareti yapanlar tarafından alıkonulma riskini yaşamaktadır. Göç sonrasında ise söz konusu kadınlar gittikleri ülkelerde özellikle sosyal anlamda istismara maruz kalabilmektedir.

24 Şubat 2022 işgali ile birlikte Ukrayna’da, Avrupa’da II. Dünya Savaşı’ndan sonra en büyük göç dalgası yaşanmıştır. BM Mülteci Örgütü’nün son verilerine göre, Avrupa’ya giden mülteci sayısı 5.935.000, Avrupa ülkeleri dışındaki mülteci sayısı 403.600 ve Ukrayna’dan giden toplam mülteci sayısı 6.338.600 olarak kaydedilmiştir. Uluslararası Göç Örgütü’nün güncel verilerine göre ülke içinde yerinden edilmiş yetişkin nüfusun %47’si kadın ve %33’ü çocuktur. Göç eden kadın ve çocukların %80 gibi oranla bu kadar fazla olmasının nedeni erkeklerin zorunlu askerlik hizmetinden dolayı ülkelerinde kalmalarıdır (“Ukraine Refugee Situation”, 2023; “Ukraine situation”, 2024). Bu göç hareketliliğinde savaş sebebiyle gerçekleşen bir zorunlu göç gerçekleşmiştir. Göç esnasında kadın, yaşlı, genç ve çocuk olarak belli gruplar farklı zorluk ve tehlikelerle karşılaşmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, Ukraynalı kadınlar cinsel istismar ve tehlikelere karşı savunmasız durumda kalmaktadır. Coğrafi yakınlık ve dil kolaylığı gibi etkenlerden dolayı öncelikle Polonya, Almanya ve İngiltere gibi ülkeler tercih edilmektedir. Ancak Avrupa dışında da Ukrayna’dan giden göçmen nüfus bulunmaktadır. Türkiye’de yaşayan Ukraynalı göçmen kadınların en çok yaşadığı sorunların başında dil ve iletişim kopukluğu gelmektedir. Avrupa’da son 4 ayda Ukraynalı mültecilere yönelik nefret söylemleri, cinsel istismar ve insan ticareti vakaları artmaktadır. Çocuk bakımı, iş bulma, yaşlılara maddi destek sorunları nedeniyle %76’sı geri dönmeyi istemektedir (Keller, 2023).

1948 yılında Arap-İsrail Savaşı sonrası Filistin topraklarının İsrail tarafından işgal edilmesi ile Nakba yani büyük felaket adı verilen olay yaşanmıştır. 15 binden fazla Filistinli öldürüldü. 531

köy zarar gördü (“Israeli Apartheid - The Legacy of the Ongoing Nakba at”, 2023). UNWRA verilerine göre kayıtlı olarak 5 milyon 900 Filistinli mülteci bulunmaktadır (“Palestine refugees”, 2023). Dünya genelindeki mülteci sayısı ise 19.5 milyondur. Bu veriler dikkate alındığında, dörtte bir oranında mülteciler kamplarda yaşamaktadır (“Global Refugee Crisis – by the numbers”, 2015).

Dünya üzerinde toplam Filistinlilerin yaşadığı 59 adet mülteci kampı mevcuttur. En fazla sayıda göçmen barındıran kamplar Ürdün, Lübnan, Suriye, Batı Şeria ve Gazze’dedir (“Palestine refugees”, 2023). Devam eden savaş mağdurları düşünüldüğünde bu sayılar değişmektedir. Ürdün’deki mevcut kamplarda 370 bin Filistinli yaşamaktadır (Berman, 2016). Lübnan’da 180 bin Filistinli mülteci yaşamaktadır (“Palestinian Programme | UNICEF Lebanon”, 2022).

Kadın mahkumlara bakıldığında, İsrail’in Filistin’i işgal ettiği 1967’den bu yana yaklaşık 10.000 Filistinli kadın İsrail askeri güçleri tarafından tutuklanmış ve gözaltına alınmıştır. Güvenlik tutsağı adı altında etiketlenmektedirler. Burada yaşayan kadınlar uzun süreli izolasyon, uykudan mahrum bırakma, temizlik hizmetlerine erişimin engellenmesi, dayak ve cinsel taciz, hareket özgürlüğünün kısıtlanması, ikamet izninin iptali, zorla tahliye, ev yıkımı, ev hapsi gibi sorunlar yaşamaktadır. Özellikle İsrail işgalinin Batı Şeria ve Gazze şeridinde mülteci kamplarında kadınlara yönelik ihlallerin belgelenmesi ile 2018 yılında gerçekleşen bir çalışmada, 12 mülteci kampında 500 tane Filistinli mülteci kadın ile mülakat yapılmış ve belli bulgular elde edilmiştir. Bu kamplarda kalan Filistinli kadınların %33’ü doğrudan İsrail İşgal Güçleri’nin fiziksel saldırısına maruz kalmıştır. Daha az dinlenme süresi, kitap-dergiye erişim engeli, saldırgan

İsrailli kadın suçlularla aynı hücrelerin paylaşılması gibi ihlaller tespit edilmiştir. Kadınların %37'si ya gözaltına alınmış ya da sorgulamadan geçmiştir. %38'i İsrail ordusunun baskınlarında, kontrol noktalarında ya da dini mekanları ziyaret ederken kendilerine ya da aile üyelerine karşı sözlü tacize maruz kalmıştır. %24'ü barınaklarda, % 22'si sağlıksız koşullarda, %13'ü ise sığınma evlerinde yaşamak zorunda kalmıştır. Kadınların %21'i hamileyken İsrail kontrol noktalarında dayak ya da göz yaşartıcı gaza maruz kalmış, %4'ü İsrail kontrol noktalarında kürtaj veya doğum yaptığını belirtmiştir. %64'ü kısıtlamalar nedeniyle dini veya eğlence mekanlarını ziyaret edememiştir. %31'i İsrail'in işgal tedbirleri nedeniyle psikolojik sorun yaşadığını veya nöbet geçirdiğini; panik atak, kaygı bozuklukları gibi psikolojik sıkıntılar yaşadıklarını dile getirmişlerdir (Addameer Prisoner Support and Human Rights Association, 2010; Karama, 2018).

Göçmen Kadınlar

Göçün Kıyısında: Zeytinburnu’nun Düzensiz Afgan Göçmen Kadınları ve Çocukları ⁴

Uluslararası göçmenlerin en önemli özelliği, çeşitli toplumları kapsayan ekonomik, politik ve sosyal ağları sürdürmeleridir. Bu ağlara üyeliği tanımlayan, ortak bir menşe ülke veya paylaşılan bir kimliktir. Ulus ötesi toplulukların üyeleri genellikle ortak bir etnik kökene sahip olmalarına rağmen, çoğunlukla ‘yuva’ya dair kolektif bir hafızayı korurlar ve sıklıkla ‘anavatanlarına’ dönmeyi arzularlar (Al-Ali ve Koser, 2004). Bu nedenle çok kültürlü alanlarda feminizmin çıkarları karmaşıktır ve düalist düşünceyi aşacak kapsama sahiptir (McLaren, 2017; Mohanty, 2003; Zeweri, 2017).

Düzensiz göçmenler, kayıt dışı olmaları, tam olarak sayılarının hesaplanamaması, görünmez gruplar olmaları ve yarattıkları belirsizlik nedeniyle bir sorun teşkil etmektedir. Dolayısıyla, bir kırılganlık söz konusudur. Bu grupta, göçmen kadın ve çocuklar en kırılgan gruptur. Düzensiz göçmen kadınlar ve erkekler, göç sürecindeki ve sonrasındaki deneyimleri birbirinden farklıdır. Kadınlar, birçok konuda daha kırılgandır (Jiménez-Lasserrotte vd., 2020; Matose vd., 2022). Uluslararası göçün kesişimselli-

---

⁴ Bu bölüm büyük ölçüde Doç. Dr. Zeynep Banu DALAMAN’ın Göç Yoluunda Kadın ve Çocuk Çalıştayı’nda yapmış olduğu konuşmadan yararlanılarak hazırlanmıştır.

ğinden bahsedildiğinde, kendi ülkelerinde var olan ataerkil yapılar, düzensiz göçmen olmaları ve sahip oldukları yasal sınırlı koruma kapsamında üç kat kırılganlık yaşanmaktadır.

İçişleri Bakanlığı'nın paylaştığı verilere göre, ülkemizdeki düzenli göçmenlerin toplam sayısı 4.643.986'dır. Bu sayıya dâhil olan gruplar şu şekildedir: Geçici koruma altındaki Suriyeliler 3.254.904, ikamet izni ile kalanlar 1.129.614 ve uluslararası koruma kapsamında kalanlar ise 259.468 kişidir (<https://www.icisleri.gov.tr>). İkamet izni ile ülkemizde bulunan yabancıların sayısı 2005'te 178 bin 964 iken; bu sayı, 2024 yılının Ocak ayında 1 milyon 106 bin 270 sayıya ulaşmıştır. İkamet izni ile ülkemizde bulunan yabancıların uyruklarına göre dağılımlarında, en büyük pay Türkmenistan'a aittir (109.431). Bunu Rusya Federasyonu (100.268), Irak (91.109) ve Suriye (79.406) izlemektedir. Afganistan (41.885) ise İran, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan'dan sonra 9.sırada bulunmaktadır ("İkamet İzinleri", 2024).

Afgan göçmenler geldikleri yere dair kolektif hafızayı korumakta ve ülkelerine geri dönme arzuları devam ettiğinden gittikleri yerlerde gelenek ve göreneklerini devam ettirmektedirler. Türkiye'de yaşayan Afganlar gelenek ve kültürlerini devam ettirme gayretinde oldukları gibi sosyal ağları da kurma konusunda çaba göstermektedirler. Mahallelerde kadınların kiminle evleneceğine, kimin nasıl yaşayacağına, başlık parasına ileri gelen Afgan erkekler karar vermektedir (Şahin, 2016).

Afgan kökenli düzensiz kadın göçmenlerle mülakat yapabilmek için Yeşiltepe Mahallesi'ne gidilmiş, bölgedeki dernekler ve Afganistanlı göçmen kadınlar ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derneklerden sağlık, gıda yardımı ve nakdi yardım alınabilmektedir. Ayrıca hukuki konularda danışmanlık verilmektedir. Sadece kadınların üye olduğu bir derneğin ise amacı kadınlara

ve çocuklara sosyal, kültürel ve maddi yardımda bulunmak olduğu belirtilmiştir.

Birinci saha çalışmasında, dernek yöneticileriyle ve üyeleriyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. İkinci saha çalışmasında ise mahalledeki 54 kadınla mülakat yapılmıştır. Saha çalışmasında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Afgan kadınların Türkiye'ye geliş öykülerinde farklılık var mı? Nasıl bir yol ile İstanbul'a ulaşıyorlar?
2. Zeytinburnu'ndaki Afgan kadınları gerçekten görünmez mi? Afganistan'da yaşadıkları gibi yaşamaya devam ediyorlar mı? Bir ötekileşme, yabancılaşma yaşıyorlar mı?
3. Feminist bakış açısı, kırılğan kadınların güvenli sosyal ve çalışma ortamlarına ihtiyaç duyduğunu ima ediyor. Bu mümkün mü?
4. İstanbul Afgan Kadınları Sosyal, Kültürel ve Dayanışma Derneği'nin rolü nedir?

Tablo 2: Afgan kadınların yaş aralığı dağılımı

Yaş aralığı	(%)
-18	5
18-24	14
25-34	36
35-50	28
50+	17
Toplam	100

Kadınların %70'i okuma yazma bilmemekte, %42'si düzensiz göçmen olarak yaşamaktadır. Düzensiz göçmen kadınların Türkiye'de resmi bir kayıtları yoktur. Okuryazarlık oranları ve düzensiz göçmenlik durumu, yaş gruplarına göre değişmektedir. Gençlerin okuma-yazma oranı daha yüksektir. Yaş arttıkça

düzensiz göçmen olma durumu azalmaktadır. Derneklere başvuruların büyük çoğunluğu (%85) son beş yıl içinde Türkiye'ye gelenlerdir. Düzensiz göçmen kadınlar ve çocuklar sağlık hizmetlerinden yararlanma konusunda sorunlar yaşamaktadır.

Tablo 3: Afgan kadınların yaş aralığına göre okuma yazma ve düzensiz göçmen oranları

Yaş aralığı	Okuma yazma oranı (%)	Düzensiz Göçmen Oranı (%)
-18	% 0 okuma yazma bilmiyor	% 0 düzensiz
18-24	% 30 okuma-yazma bilmiyor	% 53 düzensiz
25-34	% 91'i okuma yazma bilmiyor	% 59 düzensiz
35-50	% 82 okuma-yazma bilmiyor	% 32 düzensiz
50+	% 95'i okuma yazma bilmiyor	% 24 düzensiz

Görüşmelerde kadınlar, Afganların gelenek ve göreneklerini sürdürdüklerini belirtmektedir. Evliliklerde başlık parasının istenmesi Türkiye'deki yaşamlarında da devam etmektedir. En düşük başlık parası 15.000 USD civarındadır. Başlık parasının bu miktardan az olması kadının değersiz olduğu anlamına gelmektedir. Afganlılar arasında çok eşlilik de yaygındır. Evli kadınların çalışması kültürel olarak uygun görülmemektedir. Benzer bağlamda, kız çocuklarının eğitime erişimi de kısıtlanmaktadır ama bu durumun zamanla değiştiği de ifade edilmiştir. Derneğin kuruluşundan bu yana çok sayıda Afgan kadın, derneklere çeşitli nedenlerden dolayı erişim sağlamıştır.

Mevcut durumda, katılımcılara göre kadın için en önemli rol anneliktir. Ev dışında çalışan kadınların çeşitli sorumluluklara odaklanarak zaman ve enerji harcamaları, sağlıklı çocuk yetiştirmelerine engel olabileceği düşünülmektedir. Ev dışındaki işlerle meşgul olmalarından ötürü çocuklarına yeterli zaman ayıramayacakları düşüncesiyle kadınların çalışmalarına hoş ba-

kılmamaktadır. Kadınların kendi kararlarını vermesine genelde izin verilmemekte, erkekler nişan ve evlilikle ilgili kararlar da dâhil olmak üzere pek çok yetkiyi ellerinde bulundurmaktadır. Bir erkek, karısının onayına gerek kalmadan boşanabilirken bir kadının erkek refakatçisi olmadan çalışmasına veya evden çıkmasına izin verilmemektedir. Kadınların erkek bir doktordan tıbbi yardım almalarına izin verilmez ancak mecbur kalmaları durumunda tüm vücutlarını kapatmaları gerekmektedir. Kadınların spor yapması veya spor merkezlerine girmesi uygun karşılanmamaktadır. Apartmanlarının veya evlerinin balkonlarında da görülmemelidirler. Kadınların ev dışı ekonomisinde rol alabildikleri en büyük alanlardan biri tarımdır. Afganistan'ın bazı bölgelerinde kadınlar arazide erkekler kadar çalışmaya zaman ayırabilmekte ancak yine de ücret olarak erkeklerden üç kat daha az kazanmaktadırlar.

Kadınların %58'i sağlık yardımları için derneğe başvurmakta, resmi ikamet izinleri olsa dahi valilik kaydı olmaması halinde sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanma hususunda sıkıntılar yaşamaktadırlar. Genç kadınlar hamilelikleri sırasında ve daha sonrasında bebekleri için destek talep etmektedir. Katılımcıların %40'ı gıda ve nakit yardımı, %10'u hukuki destek, daha düşük oranlarda ise entegrasyon programına katılım ve iş bulma gibi farklı nedenlerle derneğe başvuru yapmaktadırlar. Katılımcılar, Afganistan kültüründe kadınların ağırlıklı olarak ev hanımı ve anne rollerini benimsediklerini ifade etmektedir. Türkiye'de yaşayan Afganlı kadınlar için de bu kültürün değişmediği görülmektedir. Nitekim Zeytinburnu'nda yaşayan kadınların sadece %3'ü çalışmaktadır ve bu grubun çoğunluğu 25-34 yaş aralığındadır. Göç İdaresi Başkanlığı tarafından düzenlenen Sosyal Uyum programlarına başvuranlar, 3-4 saatlik programlarla Türk kültürü, alışkanlıkları, giyim kuşam ve dili hakkında bilgi sahi-

bi olmaktadır. Dernekler aracılığıyla Zeytinburnu'ndan yaklaşık bin kişi bu programlara başvurmuş ve başvuruların yalnızca %22'si kadınlardan oluşmaktadır.

Sonuç olarak bu alan çalışması, Afgan kadınlarının düzenli göçmen statüsünden üç kat daha fazla etkilendiğini ortaya koymaktadır. Göçmen olmak, çoğu zaman kayıt dışı olmak ve kadın olmak toplumda izole olmalarına ve kamu hizmetlerinden mahrum olmalarına neden olabilmektedir. Buna ek olarak kültürel farklılıklardan kaynaklı ev içi işbölümü ve kadınların üstlendiği roller, onları iş gücünden büyük ölçüde alıkoyabilmektedir. Bununla birlikte, kadın göçmenlerin geleneksel rollerini mevcut zamana ve topluma göre dönüştürme konusunda kısmen başarılı oldukları söylenebilir. Örnek olarak, çalışan kadınların para kazanmak suretiyle evlerinde bir miktar bağımsızlık kazandıkları gözlemlenmiştir.

Değişen Dünyada Göçün Güçlenen Öznesi Olarak Kadın⁵

Son yıllarda akademik alanda kendine gittikçe yer bulan kadın göçü konusunda en sık karşılaşılan araştırma konuları iş gücü, eğitim, sağlık ve güvenlik gibi alanlarda gerçekleşmektedir. Özellikle de göçün kadınlaşması ya da feminenleşmesi kavramı bu alanda sıkça karşılaşılan bir kavram haline gelmektedir. Bu kavram ilk olarak toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında kadın öznenin güçlenmesi gibi bir tanımla çağrıştırmaktadır. Diğer bir deyişle kadın, göç sürecinde özne ve etken konumunda görülmektedir. Bu durum kadının, göç sürecinde mağdur olarak okunan pasif ve edilgen rolünün göç kararı alan ve göç sürecinde

---

⁵ Bu bölüm büyük ölçüde Doç. Dr. Çağatay Sarp ve Uzm. Sosyolog Evrim İmre'nin Göç Yolunda Kadın ve Çocuk Çalıştayı'nda yapmış olduğu konuşmalardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

kendini görünür kılan aktif bir aktör konumuna doğru değiştiğini ifade etmektedir.

Kendini gerçekleştirme noktasında kadının göçe iştiraki ve kadının göç kararı alabilmesi genellikle olumlu bir durum olarak görülmektedir. Çünkü kadının göç kararı alması bulunduğu coğrafyada ya da bulunduğu bölgedeki pasif, edilgen ve kırılgan konumundan rahatsızlığının ve muzdaripliğinin bir ifadesi olarak anlaşılmaktadır. Bu noktada kadın göç kararı alarak ve bu sürece dahil olarak aktif özne haline gelmektedir. Tüm bunlara rağmen göç sürecini doğrudan doğruya kadın adına tek taraflı değerlendirmemek gerekmektedir. Başka bir deyişle, göçe kadın açısından tamamıyla pozitif bir anlam yüklenmesi de doğru değildir. Kadının konumunun; göçe karar verme, göçü gerçekleştirme (hareket süreci) ve yerleşilen bölgedeki uyum süreçleri (iş bulma, sosyo-kültürel hayata katılım, kendini gerçekleştirme vb.) açısından tekrar tekrar değerlendirilmesi gerekmektedir. Göç bu noktada kadının bir birey olarak varlığını güçlendirmeye ne kadar hizmet ediyor gibi soruların cevaplarının bulunması göçün kadınlaşması kavramının tanımını daha doğru bir şekilde yapmaya olanak sağlamaktadır.

Göçün kadınlaşmasının veya feminenleşmesinin olumlu anlamlar çağrıştırdığı belirtilse de tek yönlü bir şekilde bu konunun ele alınmaması gerektiği de ifade edilmektedir. Özellikle de kadın göçünde karar verme aşamasında sosyo-kültürel ve sosyo-politik yapıların ürettiği eşitsizlikler kadın göçünün sadece olumlu yönleriyle çalışılmasının yetersiz olacağını göstermektedir. Göçün kadın yoksulluğu üzerine etkileriyle ilgili literatürde yapılan çalışmalar da bunun bir yansımasıdır. Bu nedenle, göç sürecine karar verme aşamasında veya göç sürecine katılım sağlayan kişi anlamında kimi zaman kadının etkisizleştirildiği veya zarar gördüğü bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle de

düzensiz göç sürecinde kadının insan ticareti mağduru olma durumuyla karşılaşması, hedef bölgeye yerleşim, uyum, iş hayatına ve sosyal hayata katılımda ciddi mağduriyetler yaşaması bu durumun bir yansıması olabilmektedir. Bu açılardan göç, kadınlar için kimi zaman çok da olumlu işleyen bir süreç olmamaktadır.

Uluslararası Göçmenlere Ait Veriler

Tablo 4’te Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) 1970 yılından itibaren beşer yıl arayla göçmenlerin sayısını ve göçmenlerin dünya nüfusundaki yüzdesini gösterdiği Küresel Göç Raporundan veriler incelenmiştir. 2022 Uluslararası Göç Örgütü Küresel Göç Raporu’ndan alınan verilere göre 2020 yılında göçmenlerin sayısı 280 milyon civarındır. 1970 yılında göçmenlerin sayısı 84 milyon iken 50 yılda yaklaşık 200 milyona yakın bir şekilde göçmen sayısında artmış meydana gelmiştir (*World Migration Report*, 2022).

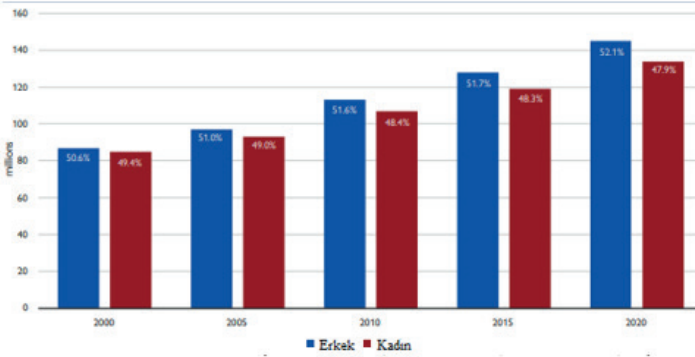
Tablo 4: Dünya Nüfusundaki Göçmenlerin Sayısı

Yıllar	Göçmenlerin Sayısı	Göçmenlerin dünya nüfusundaki %si
1970	84 460 125	2.3
1975	90 368 010	2.2
1980	101 983 149	2.3
1985	113 206 691	2.3
1990	152 986 157	2.9
1995	161 289 976	2.8
2000	173 230 585	2.8
2005	191 446 828	2.9
2010	220 983 187	3.2
2015	247 958 644	3.4
2020	280 598 105	3.6

Kaynak: Uluslararası Göç Örgütü Küresel Göç Raporu, (2022)

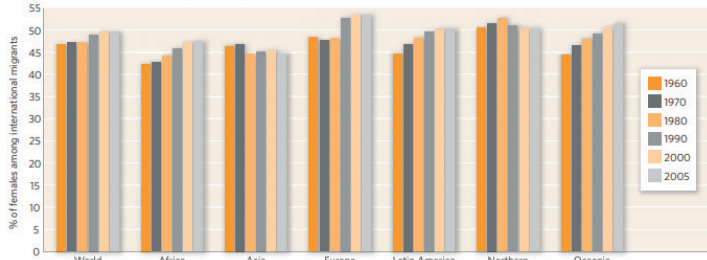
Grafik 4'te, Tablo 4'te gösterilen verilerin kadın ve erkek göçmen sayıları açısından dağılımlarında, 2000 yılından itibaren beşer yıl arayla 2020 yılına kadar olan süreçte kadın ve erkek göçmen sayılarının birbirine çok yakın değerlere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Grafik 4: Dünya Nüfusundaki Kadın ve Erkek Göçmen Dağılımı

Kaynak: Uluslararası Göç Örgütü Küresel Göç Raporu, 2022

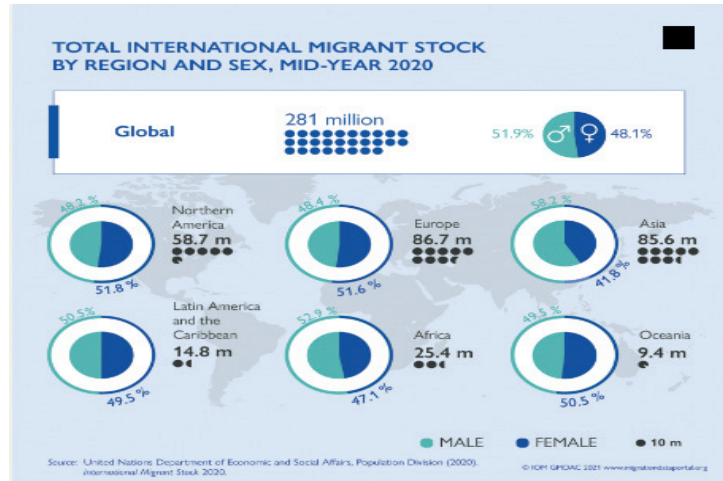
Grafik 5'te 1960-2005 yılları arasında kadın göçündeki eğilimlerin kıta/bölge bazında ele alındığı verilerle kadın göçmenlerin en çok hangi bölgelere göç ettiği incelenmiştir (United Nations Population Fund, 2006). Bunun sonucunda, kadınların en çok Kuzey Amerika, Avrupa ve Okyanusya kıtalarındaki gelişmiş ülkelere göç ettikleri görülmüştür.

Grafik 5: Kıtaya/Bölgeye Göre Kadın Göçünde Eğilimler**Figure 5: Trends in Female Migration by Continent/Region, 1960-2005**

Source: UN Population Division, 2006, Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision.

Kaynak: (United Nations Population Fund, 2006).

2020 Küresel Göç Veri Portalı'ndan alınan verilere göre de Grafik 6'da kadınların göç ettikleri kıtaların dağılımı incelendiğinde Kuzey Amerika, Avrupa ve Okyanusya ilk sıralarda yer alırken Afrika, Asya ve Latin Amerika en az kadın göçmen alan kıtalar arasında yer almıştır (IOM, 2020).

Grafik 6: Bölgeye ve Cinsiyete Göre Toplam Uluslararası Göçmen Varlığı

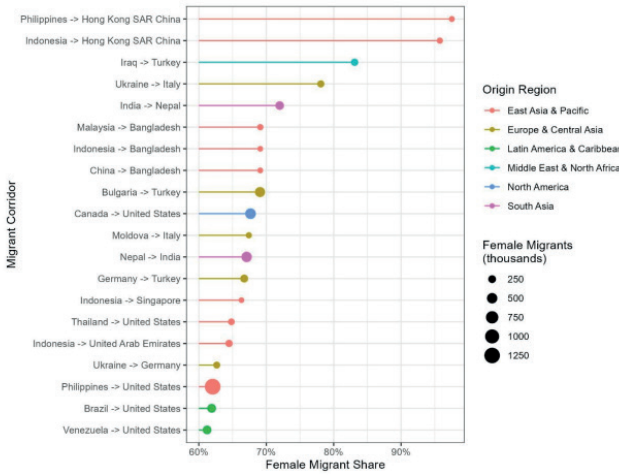
Source: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2020). International Migrant Stock, 2020.

© IOM IGDAC 2021. www.migrationdataportal.org

Kaynak: IOM, 2020

Göç ve Kalkınma Küresel Bilgi Ortaklığı (KNOMAD) 2022 Cinsiyet ve Göç Verileri Raporu'ndaki bulgulara göre göçmen kadınların en baskın oldukları ilk yirmi göçmen koridoru arasında Filipinler, Endonezya, Ukrayna, Tayland, Moldova, Bulgaristan ve Nepal gösterilmiştir (Grafik 7).

Grafik 7: Göçmen Kadınların Baskın Olduğu İlk 20 Göçmen Koridoru

Kaynak: Göç, Kalkınma ve Küresel Bilgi Ortaklığı (KNOMAD), Cinsiyet ve Göç Verileri Raporu, (2022).

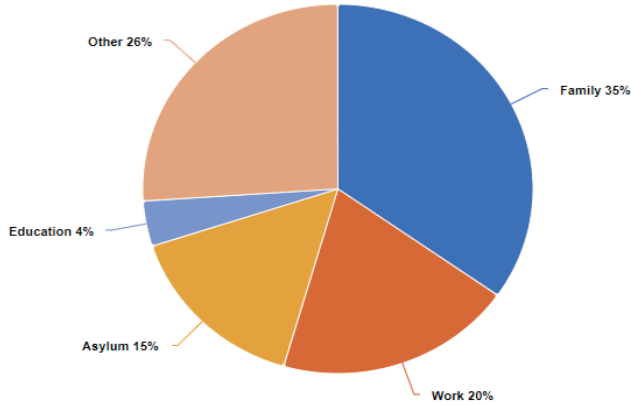
Kadın Göçünün Nedenleri ve Dinamikleri

Kadınların gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerden daha iyi bir yaşam sürme amacıyla Kuzey Amerika, Avrupa ve Okyanusya'ya göç etmeyi tercih ettikleri görülmüştür. Cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrımcılık, evlilik veya aile birleşimi, iş gücü, güvenlik sorunları, eğitim ve sağlık gibi etmenler kadınların göç etme nedenleri arasındadır. Kadınların göç etme sebepleri arasında en çok evlilik veya aile birleşimi öne çıkmıştır. Hindistan, Güney Kore ve Avustralya gibi ülkelerin merkezi istatistik

ofislerinden çıkan raporlar incelendiğinde de bu bulgu doğrulanmıştır. Örneğin, Hindistan’da Göç 2020-2021 Raporu’na göre kadınların %86.8’inin evlilik, %7.3’ü ailenin gelirli üyesinin göçü, %0.8’inin konut sorunu ve %0.7’sinin istihdam için göç ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Kore Göçmenlik Servisi istatistiklerinin 2020 yılı verilerine göre de göçmen kadınların %22’si yani 105.000 kişi Kore’de evlilik yoluyla kalmaktadır. Son olarak Avustralya İstatistik Bürosu’nun 2020 yılı verilerine göre göçmen kadınların yaş aralıklarına göre evlenme oranları 25-29 yaş arası %27.1 ve 30-34 yaş arası %19.4 ile evliliklerin en sık gerçekleştiği yaş aralıkları olarak belirlenmiştir.

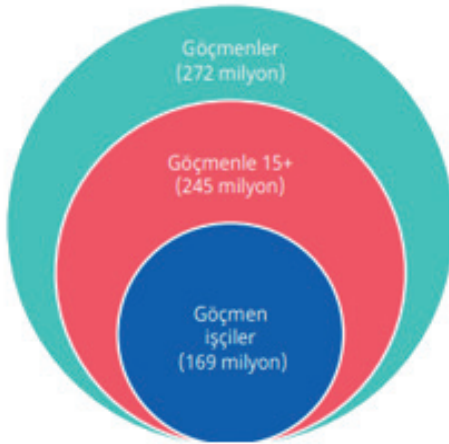
Grafik 8: Avrupa’ya Göç İstatistiklerinin Göçmenlere Verilen Gerekçeli İkamet İzinleri Bağlamında Dağılımı

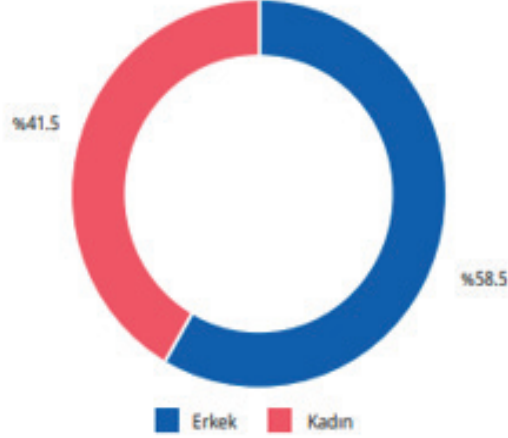
Kaynak: Avrupa Toplulukları Komisyonu, (2023)

Grafik 8’de göçmenlere verilen gerekçeli ikamet izinlerinin oranlarında, aile birleşimi en geniş paya sahipken sırasıyla diğer, çalışma, sığınma ve eğitim gelmiştir. Göç Atlası’nın 2021 yılı ülkelere göre ilk sırada yer alan aile ikamet izinleri incelendiğinde ilk üçte Dominik Cumhuriyeti, Dominika ve Küba gelmektedir. Kadınların en çok göç etme sebeplerinden bir diğeri ise çalışma amaçlı yapılan göçtür. Kadınların en çok istihdam edildiği sektörlerin başındaysa hizmet sektörü gelmektedir. Bunu sırasıyla ev içi pozisyonlar (bakıcılık, temizlikçilik), fuhuş, hemşirelik, doktorluk ve öğretmenlik izlemektedir.

Grafik 9: Yabancı Göçmen ve Göçmen İşçi Küresel Tahminleri

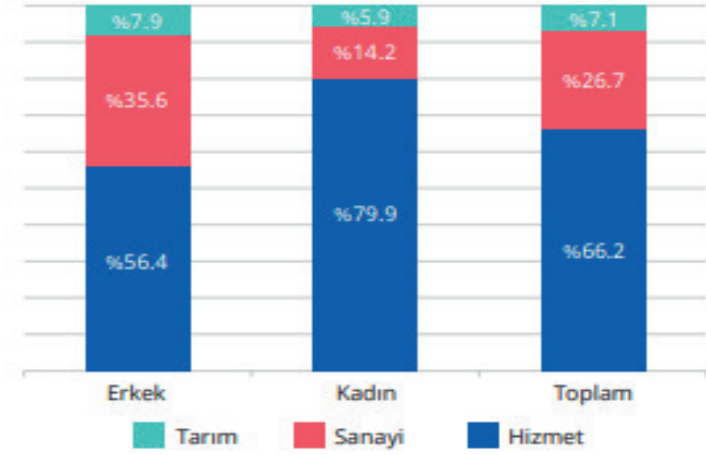
Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), (2019)

Grafik 10: Uluslararası Göçmen İşçilerin Cinsiyete Göre Küresel Dağılımı

Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), (2019)

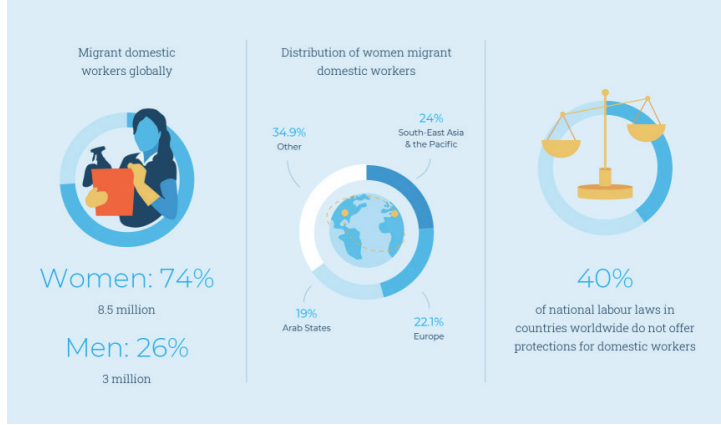
Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 2019 Göçmen İşçilere Yönelik Küresel Tahminleri Verileri doğrultusunda Grafik 10'da Dünya genelinde 169 milyon göçmen işçi olduğu ve bu oranın %58.5'ini erkek göçmenlerin %41.5'ini ise kadın göçmenlerin oluşturduğu görülmektedir. Bu durum kadın göçmenlerin erkek göçmenlere göre iş gücünde geride kaldığını göstermektedir.

Grafik 11: Uluslararası Göçmen İşçilerin Genel Ekonomik Faaliyet Kategorisine Göre Küresel Dağılımları

Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), (2015)

Grafik 11’de göçmen işçilerin temel ekonomik faaliyetlerinin hizmet sonra sırasıyla sanayi ve tarım olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kadın göçmenler hizmet sektöründe %79.9 gibi geniş bir paya sahipken erkek göçmenlerin hizmet sektöründeki oranı %56.4 olmuştur. Sanayi sektöründeyse erkek göçmenler daha yüksek bir paya sahiptir. 2013 ILO’nun raporunda Grafik 12’de gösterilen verilere göre özellikle ev içi hizmetlerinde çalışan kadınların oranı %74 iken erkeklerin oranı %26’dır.

Grafik 12: Göçmen Ev İşçilerinin Cinsiyete Göre Küresel Dağılımı

Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), (2015)

Kadın göçünün olumlu yanları arasında kadınların kendi ekonomik özerkliklerini kazanma, yanında bulunan veya geride bıraktığı ailesinin geçimine katkıda bulunma, evde ve aile ortamında otorite sahibi olma, insan ilişkilerini geliştirme, özellikle de yüksek refahlı ve cinsiyet eşitliğinin olduğu ülkelerde eğitim fırsatları yakalayabilme ve becerilerini geliştirip çeşitli girişimlerde bulunabilme sayılmaktadır (Fleury, 2016). Kadınlar göç ettikleri ülkelerde bu yollarla kazanç sağlamaktadır ancak kadın göçmenlerin büyük bir çoğunluğu kazançlarını göç etmeden önce yaşadıkları ülkelerindeki aile üyelerine yollamaktadır. Kadınların erkeklere oranla ailelerine daha fazla para aktardıkları buradaki vurgunun da kadının duygusallığı, merhameti ve vicdanı üzerinde toplandığı görülmektedir. En çok para gönderen ülkeler arasında Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, İsviçre ve Almanya gibi ülkeler yer alırken en çok havale alan ülkeler arasındaysa Hindistan, Çin, Meksika, Filipinler ve Nijerya gibi ülkeler yer almıştır.

Kadın göçlerinin olumsuz yanları arasındaysa kadın göçmenlerin göçmen erkeklere oranla daha ağır koşullarda ve daha düşük ücretlerle çalışmaları, insan ticaretinin ve fuhşun mağduru olmaları, göç hareketine karar verdiği yerde, göç sürecinde ve göç sonrasında şiddete, ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalabilmeleri, göç ettiği ülkenin dilini bilmiyorsa iletişim kurmakta zorlanmaları ve sağlık hizmetlerine erişimde sıkıntı yaşayabilmeleri sayılmalıdır (Çakır ve Çevik, 2021; Kurtuldu ve Şahin, 2018).

Türkiye’de Kadın Göçünün Dinamikleri

Türkiye hem coğrafi hem de stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca gerçekleşen göç hareketlerinde kimi zaman geçiş güzergâhı kimi zamansa göç hareketlerinin nihai durağı olmuş ve milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmıştır. Son yıllarda komşu ülkelerde yaşanan istikrarsızlıklar ve çatışmalar sebebiyle de Türkiye düzenli ve düzensiz göç hareketlerinin çekim merkezi haline gelmiştir. Uluslararası göç hareketlerinin oldukça arttığı bu dönemde göçmenlerin önemli bir bölümünü kadınlar oluşturmaktadır. Bu durum da haliyle Türkiye’nin demografik yapısında belirli değişimlere sebep olmuştur.

Tablo 5: Türk Vatandaşları ile Evlenen Türk ve Yabancı Uyruklu Kadınların Yıllara Göre Sayısı

Uyruk	Yıllar				
	2018	2019	2020	2021	2022
Türkiye	530.459	545.787	468.361	538.023	545.787
Almanya	2.475	2.475	1.779	2.215	2.475
Azerbaycan	3.164	2.555	1.982	2.400	2.555
Özbekistan	1.403	3.178	1.521	2.328	3.178
Suriye	3.565	3.761	2.798	3.449	3.761

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK),(2023)

Tablo 5’te evlenme istatistiklerine göz atıldığında Türk vatandaşları ile evlenen Türk ve yabancı uyruklu kadınların en başında Türk kadınlar sonra sırasıyla Suriyeli ve Azeri kadınlar gelmiştir. Tablo 3’te yabancı uyruklu kadınların Türkiye’nin 12 büyükşehirine olan dağılımları incelendiğindeyse ilk üçte sırasıyla İstanbul, Ankara ve Antalya şehirleri bulunmaktadır.

Tablo 6: Adrese Dayalı Nüfus Sistemine Göre Türkiye’nin 12 Büyükşehirinde Yaşayan Yabancı Uyruklu Kadın Nüfus Durumu

İller	Yıllar				
	2018	2019	2020	2021	2022
Adana	5.986	7.079	6.861	7.506	7.610
Ankara	71.897	90.208	80.965	91.558	82.749
Antalya	45.822	60.686	56.383	81.220	97.935
Bursa	22.190	23.963	22.295	27.597	30.286

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Buna ek olarak T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yabancıların Çalışma İzni Raporlarından alınan veriler Tablo 6’da belirtilmiştir. Buna göre, uyruklara ve cinsiyete göre ülkemizde en çok Türkmen, Gürcü ve Kırgız kadın göçmenlerin çalışma izni aldığı görülmüştür.

Tablo 7: Uyruklara ve Cinsiyete Göre Yabancılar Verilen Çalışma İzni Sayısı

Ülkeler	Kadın	Erkek
Türkmenistan	27.011	6.082
Gürcistan	24.815	4.089
Kırgızistan	22.792	16.097
Ukrayna	19.836	5.350
Özbekistan	15.111	4.098

Kaynak: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yabancıların Çalışma İzni Raporları (2017-2017-2018-2019-2020-2021).

Kadın göçmen ve erkek göçmenlere verilen çalışma izinleri çalışma izni sayısı karşılaştırıldığında erkek göçmenlere verilen çalışma izinlerinin oranının çok daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 7).

Göçmen Kadınların Uyum Sürecinde İstihdamı ⁶

Göç en genel tanımıyla insanın fiziksel çevresindeki istemli veya zorunlu, geçici veya kalıcı bir değişimdir. Göç çok katmanlı, karmaşık ve heterojen bir olgu olup sadece fiziki bir yer değiştirmeyi değil aynı zamanda alışık olunan bir sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik arka plandan farklı bir yapıya geçmeyi de ifade etmektedir (Şeker ve Uçan, 2016). Özellikle 21. yüzyılda toplumlar üzerinde gerçekleşen yoğun baskılar ve sistematik olarak gerçekleşen şiddet eylemlerinin sürekliliği ile birçok toplumda çoğu kez gruplar halinde yer değiştirme hareketlerin zaruri hale gelmesine yol açmıştır. Bu nedenle gerek savaşın ve terörün sebep olduğu, gerekse ağır ekonomi ve sosyal yaşam baskılarının neden olduğu iç ve dış göçler ile ortaya çıkan yeni sosyal sorunları iyi araştırmak, konunun öncülerini ve ilişkileri ortaya koymak, yaşanan ve yaşanması da muhtemel sorunların çözümünde de oldukça önemli olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda yeni dünya düzeninde dijitalleşme özellikle de göçmen kadınları nasıl etkiliyor, göç hareketlerinin durumu ve güvenlik bir arada nasıl ilerlemeli gibi sorulara cevapların bulunması da önem taşımaktadır.

Göç literatüründe çalışmalar yakın zamana kadar kadını, erkeğin aldığı göç kararını kabullenen ve buna katılım sağlayan

---

⁶ Bu bölüm büyük ölçüde Doç. Dr. Gamze Çiftçi'nin Göç Yolunda Kadın ve Çocuk Çalıştayı'nda yapmış olduğu konuşmadan yararlanılarak hazırlanmıştır.

pasif bir konumda ele almıştır. Uluslararası alanda yaşanan kitlesel göçler, dönüşümler ve göç eden kadın sayısındaki artış göçü farklı yaklaşımlarla çalışmayı zorunlu kılmıştır. Göçe karşı bu yeni yaklaşımlar kadının göç sürecindeki görünmezliğini ortadan kaldırmış ve zamanla kadını merkeze alan yaklaşımlara doğru değişmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kadınların göç sürecinde erkeklerden daha farklı deneyimleri, kırılğanlıkları ve uyum problemleri olabileceği bu nedenle de göç çalışmalarında bu konunun üzerine daha ayrı bir şekilde düşülmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, kadınların güçlendirilmesi ve daha genel olarak göçmenlerin uyumu açısından taşıdığı öneme rağmen, göç sürecinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve beklentilerinin nasıl geliştiğini belirleyen sosyal ve kültürel süreçlerin hala tam olarak anlaşılamamış olma durumunu bugün için de söylemek mümkündür.

Göçün Kadınlaşması

Göçün en temel nedeni varoluşsal bir sancının dışavurumudur. İnsan bilinci artarken özgürleşme isteği de buna paralel bir şekilde artmaktadır ve bu özgürleşme göç hareketlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu durumdan en fazla etkilenen grup kadınlardır. Bu nedenle göçe neden olan faktörleri incelediğimizde, savaş, ekonomik gibi temel sebeplerin yanında kadınlar için erkeklere göre daha farklı nedenlerin olduğu da görülmektedir. Nitekim Morokvasic, 1970’li yıllarda yaptığı bir araştırmada ataerkil sosyal ilişkilerin baskıcı tutumu, örneğin boşanamama, aile içi şiddet gibi nedenlerin de kadınların göç etme nedenleri arasında olduğunu ortaya koymuştur (Akt. Coşkun, 2017). Bu durumlara ek olarak özellikle, siyasi ve politik çerçevede kadının yaşam tarzına yapılan müdahaleler de 21. yüzyılın temel göç nedenleri arasında çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

1970'lere kadar kadın, göç sürecinin pasif bir katılımcısı ve erkek tarafından gerçekleştirilen göç hareketinin bir figüranı olarak anlaşılmaktaydı. Culcasi (2019), özellikle Suriye savaşında 400 bin kişinin ölümü ve yaklaşık 11 milyon insanın yerinden edilmesi ile büyük insanı bir krizin gündeme geldiğini ifade etmiştir. Fakat araştırmalar ve medya raporlamalarında ise tipik olarak ölüm istatistikleri, kamusal güç gösterileri, devlet politikaları ve/veya kilit karar vericiler gibi geleneksel erkek konulara odaklanması, kadınları büyük ölçüde görünmez bırakmış ve kadınların durumunun daha az rapor edilmesine sebep olmuştur. Kadın göçü kavramının zamanla literatürde kendine yer edinmeye başlamasıyla birlikte 1980'lerden itibaren alandaki ilgi kadının göç deneyimleri ve hedef ülkenin işgücü piyasasında kadın göçmenlerin etkileri gibi konulara kaymıştır. 1990'lardan itibaren kadının göç sürecinde pasif, edilgen ve mağdur konumu göç sürecine karar veren ve uygulayan aktif bir aktör konuma doğru değiştiği görülmektedir (Şeker ve Uçan, 2016). Diğer bir deyişle, göçün kadınlaşmasıyla ifade edilmek istenen kadının göç kararına uyan pasif rolünden karar alıcı bir role geçişidir.

Castles ve Miller (2008), "göçün kadınlaşması" kavramını göç süreçlerinin toplumsal cinsiyete duyarlılığına vurgu yapmak için kullandığı görülmektedir. Castles ve Miller (2008), bu kavramla özellikle geçmiş dönemlerde emek göçüne erkeklerin karar verdiğini kadınların ise pasif durumda aile birleşimi şeklinde karara katılım gösterdiklerini, 1960'lardan sonraysa özellikle kadın emeğinin göçlerin merkezinde önemli bir rol üstlendiğini ve bu şekilde kadın göçlerinin yaşandığını ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu bağlamda, kadınların geleneksel emek göçüne artan katılımının yanı sıra, özellikle kadın göç biçimleri de ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında ev işçilerinin ticarileştirilmiş göçü

(bazen ‘hizmetçi ticareti’ olarak da adlandırılır), seks endüstrisindeki kadın göçü ve ticareti ve kadınların evlilik için organize göçü (bazen ‘postayla sipariş edilen gelinler’ olarak da adlandırılır) yer aldığını söylemek mümkündür (Jorgen, 2005). Bu açıklamadan da çıkarılabileceği gibi kadın göçmenler en çok hizmet sektöründe kayıtsız iş gücü ve genellikle de ev işçisi olarak çalışmakta olup çalıştıkları alanlarda psikolojik, cinsel ve ekonomik istismara karşı kırılgan bir konumda olabilmektedirler.

Göç sebeplerinde en çok aile birleşimi ve evlilik ön plana çıkmaktadır ancak göç en çok ekonomik sebeplerle (iş bulma, geçim kaynağı vb.) gerçekleşmektedir. Türkiye açısından da bakılacak olursa göçün kadınlaşması genellikle kadınların belirli sürelerle çalışmak ya da ticaret amaçlı geldikleri göç akımlarında görünürdür. Bu bağlamda 1990’lı yıllardan itibaren eski Sovyet ülkelerinden (ilk olarak Rusya, Ukrayna ve Moldova) önemli sayıda göçmen kadın, bavul ticareti yapabilmek için veya tarlalarda, inşaatlarda ve evlerde işçi olarak çalışma amaçlı Türkiye’ye göç etmişlerdir (Coşkun, 2017). Dedeoğlu ve Gökmen (2011), tarafından yapılan çalışmada, kadınların göç etme nedenlerinin en başında ekonominin geldiğini göstermektedir. Öyle ki, göçmen Azeri kadınlar üzerine yapılan araştırmada tek başına göç etmenin en temel nedeninin ekonomik olduğu tespit edilmiştir. Göçmen kadınların güvencesiz işlerde çalıştırılması, sigortasız, esnek ve kısa dönemli işlerde ucuz iş gücü olarak çalıştırılmaya maruz bırakılması “göçün kadınlaşması” kavramını ortaya çıkarmıştır (Kaytan, 2022). Aslında bu durum yoksulluğun kadınlaşması paralelinde gitmektedir ve kadın emeğinin işgücü piyasasındaki yedek işgücü konumuna ve ekonomik kaynaklara erişimin sınırlı olmasına referans vermektedir (Yalçın, 2015).

Emek Piyasasında Göçmen Kadınlar

Türkiye’de bulunan 1.651.627 göçmen kadının 820.495’i üreme çağında Suriyeli kadın ve genç kızlardır. Türkiye’de istihdam edilen kadın oranı %40 civarındadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’ne (OECD) göreyse gelişmiş ülkelerdeki bu oran %80 civarlarında görülmektedir (“Labor Force Statistics by Sex and Age - Indicators”, 2023). Türkiye’de istihdam edilen kadın oranı hâlihazırda %40 civarındayken göçmen kadınların istihdamı konusunda bu oran oldukça düşüktür. Göç sonucu deneyimlenen uyum sorunun çözülmesindeyse göçmen kadınların istihdamı oldukça önem taşımaktadır. Aygöl ve Kaba (2019) tarafından göçmen kadınlar üzerinde yapılan çalışmalarda, iş gücü piyasasında çalışan mülteci kadınların çalışmayan kadınlara göre dil becerilerinin ve sosyal ağlarının daha çok geliştiği, ekonomik anlamda daha özgür oldukları ortaya konulmuştur.

Cinsiyet farklılıklarının göçmen kadınların aleyhine olmasının yanında, savaş ve şiddet gibi mecburi göçlerle yer değiştiren göçmen kadınların yaşadıkları travmalar uyum sürecini geciktirdiği halde dil öğrenmek, sosyal çevre ve çalışma hayatının içinde olmak bu süreci hafifletebilmektedir (Topak ve Çamur, 2022). Bu bağlamda kadınların iş gücünde varlık göstermeleri, gerek sosyal çevre edinmesi gerekse dil öğrenme açısından bir itici gücü teşkil ettiği düşünülmektedir. Diğer bir deyişle, temel ihtiyaçların karşılanması noktasında iş gücüne dahil olmuş kadınlar için bu etkenler bir zorunluluk halini almaktadır. Saha çalışmaları da göstermektedir ki istihdam edilen göçmen kadınların dil ve sosyalleşme gelişimleri ve topluma uyumları daha yüksektir. Bu nedenle de göçmen kadınların hedef ülkelerde istihdamla ilgili yaşadıkları sorunların çeşitli çözümlerle hafifletilmesi gerekmektedir.

Göçmen Kadınların İstihdamında Yaşanan Problemler

Göçmen kadınlar, göç ettikleri yerlerde sadece ekonomik şartlar ve ayrımcılıkla değil, aynı zamanda aile üyelerinin özellikle de çocuklarının yaşadığı ayrımcılıkla da baş etmek zorundadır. Göçmen kadınların çocukları eğitim kurumlarında ayrımcılığa ve çeşitli zorbalığa maruz kalabilmektedir. Bu yüzden de çocuk sahibi olan göçmen kadınların göçe ilişkin endişe ve sorunları da farklılık göstermektedir (Akt. Adigüzel ve Tanyaş, 2020). Özellikle de emek işçisi olarak çalışan göçmen kadınlar çalıştıkları süre içerisinde çocuklarını güvenle bırakacak ortamlarda büyük zorluklar yaşamakta ya da çocuklarını da götürebilecekleri ev içi işleri (temizlik/bakım) işleri tercih edebilmektedir. Göçmen kadınların çocuklarını bırakabilecekleri güvenli bir yer bulamamaları onların iş gücüne katılımlarında da sorun yaratabilmektedir.

İş gücüne katılım durumu hem ekonomik hem de uyum anlamında her ne kadar pozitif bir süreç olarak görülse de bir taraftan ezilen, sömürülen, çeşitli istismarlara maruz kalan dezavantajlı bir grubunda doğmasına sebep olmaktadır. Öyle ki kadın göçmenler göç sonrasında, hiçbir yasal hakka sahip olmadıkları için çok sık psikolojik tacize uğramakta, kötü çalışma koşullarına ve ekonomik istismara maruz kalmaktadırlar (Şeker ve Uçan, 2016). Diğer bir deyişle, göçmen kadınlar hem göçmen statülerinden hem de kadın olmalarından dolayı özellikle yoksunluk, ayrımcılık ve istismara karşı savunmasızdır. Bu nedenle göçmen kadınların istihdama erişimleri sınırlıdır ve erişim sağlasalar dahi genellikle erkeklerden ve yerli kadınlardan daha az kazanmaktadırlar. Kısacası göçmen kadınların hakları sık sık, ciddi bir biçimde ve sıklıkla cezasız kalarak ihlal edilmektedir (Martin, 2004). Tarihsel olarak, özellikle de imalat endüstrileri için, pazarlanabilir beceri veya niteliklere sahip ‘insan

sermayesinden' yoksun oldukları için göçmen kadınlar ucuz, esnek ve vazgeçilebilir bir iş kaynağı olmuştur. İstihdam edilen göçmen kadınlar tipik olarak tekrarlayan, zahmetli ve sıkıcı işleri içeren, çok az iş güvencesi olan ve yüksek mesleki yaralanma ve hastalık riski içeren, düşük ücretli ve düşük statülü mesleklerden oluşan son derece dar bir aralıkta yoğunlaşmışlardır (Alcorso, 1989).

Genel olarak, beceri yelpazesinin alt ucunda yer alan kadın göçmenler, meyve ve sebze toplamakta, giysi ve diğer ürünleri üretmekte, et ve kümes hayvanlarını işlemekte, bakımevinde ve hastanede yardımcı olarak çalışmakta, restoran ve otelleri temizlemekte ve sayısız başka hizmet sağlamaktadır. Yine bakıldığında tüm ülkelerde ev hizmeti, göçmen kadınların ortak mesleğidir. Çok çeşitli ülkelerden gelen kadın göçmenler, dünyanın hemen her yerinde, çok çeşitli ülkelerde ev hizmetleri sunmaktadır (Martin, 2004). Kaytan (2022) da yaptığı araştırmasında, özellikle, güneyden kuzeye doğru küreselleşmenin yarattığı yeni iş gücü nedeni ile yoğunlaşan iş gücü taleplerinde göçmen kadınların çoğunluğunun alt düzey beceri isteyen ve ucuz işçilik konumunda ev içi hizmeti, bakıcılık, hemşirelik ve seks işçiliği gibi cinsiyet ayrımcılığının derin bir şekilde hissettirildiği işlerde çalışmaya zorunlu bırakıldıklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda göçmen kadınlar, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, siyaset ve sivil toplum kuruluşları gibi alanlar dahil olmak üzere çalışma yaşamında da toplumda cinsiyet temelli ayrımcılığın engelleri ile karşılaşmaktadır (Arabaci vd., 2016). Aygül ve Kaba (2019) tarafından göçmen kadınlar üzerinde yapılan çalışmada da, mülteci kadın emeğinin emek hiyerarşinde en alt basamakta yer aldığı tespit edilmiştir. Bu bulgular göçmen kadınların asgari ücretin altında çalışarak yoksulluk için önemli bir mücadele verdiğinin temel göstergesidir (Adigüzel ve Tanyaş, 2020b).

Çalışmada, göçmen kadınların yine çoğunlukla ev işçisi ve kayıt dışı çalışıldığı belirtilmektedir. Dedeoğlu ve Gökmen (2011) tarafından Azeri göçmen kadınlar üzerine yapılan çalışma da bu kadınların yarı fiyatına çalıştıkları bazen hak ettikleri ücretlerin ödenmemesi durumu ile bazı zamanlarda da fiziksel ve sözel şiddetle karşılaştıkları tespit edilmiştir.

Emek piyasasında çalışan göçmen kadınların diğer bir sorunu da kağıtsız ve kayıt dışı çalışmalarıdır. Özellikle kağıtsız ve kayıt dışı çalışan bu göçmen kadınlar kötü çalışma koşullarına rıza göstermekte ve düşük ücretlerle çalıştırılmaktadırlar (Coşkun, 2017). Göçmen kadınların kayıt dışı çalışmalarının diğer bir sebebi “kağıtsız” olmalarıdır. Tutar (2022) tarafından yapılan bir araştırmada Suriyeli göçmen kadınların, daha önceki kayıt dışı çalıştıkları dönemde korku, saklanma ve geri planda kalma gibi duygular yaşadıklarını ve bu duygudan ötürü rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir. Çalışma izni olan göçmen kadınların bütün bu korku ve rahatsızlık durumlarının ortadan kalktığı, sosyal ilişkilerinin artarak sosyal uyum süreçlerinin iyileşmesini artırdığı görülmüştür.

Gün geçtikçe kadınların savaş gibi toplu ve zorunlu göçlerin yanında ataerkil sosyal yapı ve kadın yoksulluğu nedeni ile de göç sayılarındaki artışı göçün kadınlaşması kavramını gündeme getirmiştir. Kadınları göç ettikleri yerlerde bambaşka sorunlar beklemektedir ki bu sorunların başında uyum ve ekonomik istismar önemli bir yer kaplamaktadır. Yapılan bilimsel çalışmalar göstermektedir ki, kadınlar uyum anlamında en çok dil konusunda ve topluma uyum sağlama konusunda büyük sorunlar yaşamaktadır. Yine bilimsel çalışmalar iş gücüne katılan kadınların dil öğrenme ve uyum sağlamada daha pozitif eğilimler gösterdiklerini belirtmiştir.

Tüm bu olumlu yansımalara rağmen göçmen kadınları emek piyasasında büyük sorunların beklediği de görülmektedir. Bu sorunların başında kadınların iş yaşamında cinsel ve sözlü tacize uğrama, ucuz ve kayıtsız işlerde çalıştırılma, seks işçiliğine maruz bırakılma, kağıtsız çalıştırma nedeni ile savunmasız kalma gibi riskler gelmektedir. Tüm bunların yanında göçmen kadınların birçoğu annelik statüsüne sahip olup, göçmen kadınların çalışma şartları ve psiko-sosyal durumları direkt çocuklarını da etkilemektedir. Yoksullukla ve çeşitli istismarlara maruz kalmış kadınların topluma vereceği olumsuz geri bildirimlerinin yanında, bu kadınların yetiştireceği çocukların, kişilik gelişimi de etkilenecek ileri süreçlerde bu çocukların toplumda potansiyel olarak suça meyilli birer birey olup olmayacaklarını kestirmek pek de mümkün değildir. Nitekim birçok araştırma suça eğilimli bireylerin çocukluk yıllarında sevgi ve ilgiden mağrur edilmiş çocuklar olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, göçmen kadınların gerektiğinde devlet desteği ile özellikle tarımsal ve hayvansal et ve gıda üretiminin artırılmasında, doğal ve organik ürünlerin imal edilmesinde, gerekli eğitim desteği verildikten sonra, pilot uygulamalarla kentlerde aktif projelere katılımlarının sağlanması önemli kazanç sağlayacaktır. Ciddi bir iş gücü potansiyeli sağlayan göçmen kadınların bu şekilde istihdamı onların uyum problemleriyle karşılaşmalarını azaltacak bu durumdan çocukları da olumlu bir şekilde etkilenecektir.

Kısacası, kayıt dışı ve kağıtsız çalışmayı önlemek için işverenlere gerektiğinde yaptırımlar uygulanmalı, seks işçiliği, dış ülkelerden “gelin siparişi” gibi ahlak ve norm dışı uygulamaların da denetimleri artırılmalıdır. Çalışan göçmen kadınlara mesleki koçluk gibi belirli aralıklarla onların iş süreçlerini takip eden bir sistem getirilmelidir. Çalışan göçmen kadınların çocukları illegal örgütlerin ağlarına düşmelerine fırsat verilmemeli, kreş ve anaokulu gibi uygulamalara yönlendirilmeleri sağlanmalıdır.

Türkiye’deki Göçmen Suriyeli Kadınların Sos- yo-Mekansal Pratikleri ve Kültürel Dönüşümleri: İstanbul Örneği ⁷

Toplumsal yaşamın temel düzenleyici ilkelerinden biri olması nedeniyle toplumsal cinsiyet, göç literatüründe mutlaka yer almalıdır ve bu anlayış göçün feminizasyonu (kadınlaşması) kavramıyla da paralellik arz etmektedir. Bilindiği üzere toplumsal cinsiyet deneyimleri coğrafi olarak farklılıklar göstermektedir. Diğer bir deyişle, toplumsal cinsiyetin inşası, mekâna ve coğrafyaya bağlıdır. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet tartışmalarındaki coğrafi farklılıkları anlamak kritik öneme sahiptir.

Kentler tarihsel birer katman olarak düşünüldüğünde her yeni gelen göçle birlikte yeni bir tarihsel katman oluşmakta, yeni gelen göçmenler bundan beslenmekte ve eski tarihsel katmanların da birleşimiyle kültürel dönüşüm ve gelişim geçirmektedirler. Bu bağlamda göç; mekân ve mekâna dayalı etkileşimleri, ilişkileri ve rolleri değiştirmekte ve kaçınılmaz olarak yeni mekândaki rolleri yeniden tasarlamaya yol açmaktadır. Bu noktada, kadın ve göç çalışmalarına analitik bir odak noktası olarak mekân kavramının eklenmesi farklı dinamikleri açığa çıkarmaktadır.

2018-2022 yılları arasında gerçekleştirilmiş doktora çalışmasına dayanan bu çalışma İstanbul’da yaşayan 18-24 yaş arası 17 Suriyeli kadın öğrenciyle (katılımcıların büyük bir çoğunluğu aynı zamanda yarı zamanlı işlerde çalışmaktadır) kadın ve göç meselesine mekân kavramını sosyolojik bir tahayyülle eklemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, niteliksel araştırma yöntemleri arasında olan etnografik gözlem, yarı yapılandırıl-

---

⁷ Bu bölüm büyük ölçüde Dr. Şeyma Ayyıldız’ın Göç Yolunda Kadın ve Çocuk Çalıştayı’nda yapmış olduğu konuşmadan yararlanılarak hazırlanmıştır.

miş mülakatlar ve netnografi yöntemleri kullanılmıştır. Göçün mekâna dayalı ilişkileri, etkileşimleri ve rolleri değiştirdiği ve yeniden kurguladığına bir önceki paragrafta değinilmektedir. Göçün bu etkisi Türkiye'ye göç eden Suriyeli genç kadınların kendi ülkelerinden farklı sorumluluklar ve roller üstlenmesiyle sonuçlanmıştır. Bu noktada nasıl farklılıklar olduğuna değinilmek istenmektedir.

Göç, Mekan ve Kadın

Literatürde göç, mekân ve kadın üzerine pek fazla çalışma bulunmamaktadır. Bunun nedeni göç ve kadın bağlamına mekân kavramı girdiği anda kimi kısıtlamaların ortaya çıkmasıdır. Bu çalışmada ise göç ve kadın bağlamına mekân kavramı da eklenmiş olup mekân, salt fiziksel ve coğrafi tanımlarının ilerisine geçilerek sürekliliğin ve değişkenliğin iç içe olduğu; tarihsel, sosyal, kültürel, ekonomik ve cinsiyetlendirilmiş bir alan olarak ele alınmıştır. Başka bir deyişle, mekân her zaman dinamiktir ve bağlama göre yeniden üretilmektedir.

Literatürün büyük bir bölümüne bakıldığında erkekler kamusal alanla, kadınlar ise özel alanla ilişkilendirilmektedir(Kamla, 2014). Göç, kadın ve mekân meselesindeyse bu durum için farklı kesişimsellikler ortaya çıkmaktadır. Göç, kadın ve mekân bağlamında kamusal alan ve özel alan ayrımının aksine, hem erkek hem de kadın göçmenler, göç süreçlerinin başlangıcında iş gücü piyasasının en altında oldukça güvencesiz işler deneyimlemektedirler (Standing, 2016). Başka bir deyişle, bu süreçte kadınlar da aynı erkekler gibi kamusal alana girebilmekte ve çalışma hayatındaki rollerin bu değişimi evdeki geleneksel cinsiyet rollerinde de dönüşümlere sebep olmaktadır. Bu yeni toplumsal düzen de aileye çeşitlilik ve esneklik getirmektedir (Havlin, 2015). Tüm

bunlara rağmen Bever’e (2002) göre göç, kadınların kültürel dönüşümleri anlamında tam bir kırılma üretmez.

Dinin ve etnik farklılıkların etkisinin kişiler için aynı mekânın içinde nasıl entegrasyona veya dışlanmaya sebep olduğu da kesişimsellik boyutuna bu iki etmenin eklenmesinin önemini göstermektedir. Bu anlamda İslam, kamusal ve özel alanlarda kadın ve erkek arasındaki ilişkileri şekillendirmektedir; dolayısıyla din bu kesişimsellikte önemli bir dinamik olmaktadır. Dinin yorumlanış biçimi de mekâna bağlıdır ve Türkiye’de İslam’ın yorumlanış ve uygulanış biçimi Suriyeli kadın öğrencilere Suriye’deki yaşamlarından daha fazla fayda sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, göç sonrası bağlamda kadın ve erkeklerin dinin etkisi altında nasıl farklılaştığını anlamak oldukça önemlidir (van Klingeren ve Spierings, 2020). Uluslararası öğrencilerin etnik kökenleri nedeniyle dışlanmaya maruz kaldıklarını gösteren bir çalışmaysa Asyalı ve Afrikalı hem erkek hem de kadın öğrencilerin günlük yaşamlarında ayrımcılık ve fiziksel istismarla karşılaştıklarını belirtmiştir (Baas, 2010; Hanassab, 2006). Bu nedenle, kesişimsellik boyutuna din ve etnik kökenin de eklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Suriyeli Göçmen Kadınların Kimlik İnşası

Suriyeli kadın öğrencilerin gündelik coğrafyalarında kimliklerini nasıl inşa edip müzakere ettiklerine ve bu durumun onların İstanbul’daki mekân algılarını nasıl etkilediğine yönelik araştırmada mekân tasavvuru ve mekânın üretimi, mekânla ne kadar sık etkileşime girildiğiyle ölçülmektedir. Bu nedenle de farklı sosyal gruplarla, farklı etkinliklerle ve organizasyonlarla iç içe olan Suriyeli kadın öğrenciler seçilmiştir. Araştırmanın sonucunda kamusal alan ilişkileri ve çalışma hayatı ve toplumsal cinsiyet

rolleri olmak üzere iki temel bulguya ulaşılmıştır. İlk bulgu olan kamusal alanın nerede başladığı, nerede bittiği ve sınırları anlaşılacak istenmiştir. İkinci bulgu olan çalışma hayatı ve toplumsal cinsiyet rollerindeyse Suriye ve Türkiye arasındaki mekânsal ve iş temelli organizasyonel farklılıkların ifade edilmesi amaçlanmıştır.

a) Kamusal Alan İlişkileri

Çalışmada kamusal alan bir etkileşim alanı olarak düşünülmüştür (Borja, 2003). Bu durum, geleneksel normlarda değişime, önceki öğrenmelerin sorgulanmasına ve değer alıverişine olanak sağlama potansiyeline de sahiptir. Kentsel ve kamusal mekânlarda kadın ve erkek arasındaki gündelik etkileşimlerin dönüşümleri bu anlamda önemlidir. Başka bir deyişle, Suriyeli genç kadınlar İstanbul sokaklarında sosyalleşme konusunda kendilerini oldukça özgür hissettiklerini belirtmiş, farklı gruplardan ve karşı cinsten rahatça arkadaş edinebildiklerini ve aynı zamanda da uluslararası öğrenci kitleleriyle de kolayca kaynaşabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, aile ve akrabalık ilişkilerinden arkadaşlık ilişkilerine doğru sosyal bir ağın yeniden dönüşümüyle de karşılaşıldığını göstermektedir. Bu değişim sadece arkadaş çevresiyle kalmayıp kamusal alanda da kendine yansımalar edinmiştir.

Suriyeli kadınlar rahat bir şekilde parklara, kafelere, sokak festivallerine ve sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerine katılabildiklerini belirtmişlerdir. Suriye’deyken özel alanlarının (evlerinin) dışındayken erkek egemen mekânları ihlal ediyormuş gibi hissettiklerini belirtirlerken (Kamla, 2014), İstanbul’un kamusal alanlarında daha aktif bir şekilde davranabildiklerini, kimse tarafından rahatsız edilmediklerini ve toplu taşıma gibi karma

alanları da kolaylıkla kullanabildiklerini vurgulamışlardır. Bu bulgular Suriyeli genç kadınların mekan tasavvuru ile ilgili ipuçları da vermektedir. Suriye’de geldikleri alanların daha homojen ve mahalle kültürünün ve gözetiminin yaygın olduğu bu yüzden de hareketlerinin daha kısıtlı olduğu anlaşılrken İstanbul’da ise heterojenliğin ve anonimliğin yaygın oluşunun onlara kamusal alanlarda özgürlük ve paylaşım kazandırdığı anlaşılmaktadır.

Araştırmadan çıkarılan ilk bulgu kesişimsel yöntemin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir çünkü göçmen kimliği ile genç kadın kimliği ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Bu grup kadın kimliğinde kendisini özgür görmekte, Türk kamusal alanına başörtülerini Türk kadınları gibi bağlayarak ya da Türk kadınları gibi giyinerek daha da entegre olmaya çalışmaktadırlar. Kadın ve erkek ilişkilerinin esnek oluşu da onlara özgürlük alanı sağlamıştır. Suriyeli göçmen kadınlar özellikle de Türkiye’de İslam’ın uygulanış biçimiyle Suriye’de uygulanış biçimi arasındaki farklılıklara değinmişler ve Türkiye’deki uygulanış biçiminin kendilerini özgürleştirdiklerini ifade etmişlerdir.

Çalışmada jenerasyon arası farklılıkların da kesişimselliğin bir boyutu olduğundan bahsedilmektedir. Kamusal alan içindeki ilişkiyi daha iyi anlamak için, yaşlı ve genç göçmenler arasında çoklu kimliklerini müzakere etme konusunda nesiller arası boşluklar olduğu anlaşılmaktadır (Ahmed, 2009) ve bu uçurumların küresel değişimler, eğitimsel farklılıklar ve teknolojik gelişmelerle açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Başka bir deyişle, Suriyeli kadın öğrenciler yerel ilişkilere uyum sağlarken aynı zamanda küresel olma düzeyinde dünyanın farklı yerlerine de entegre olma çabasıındadırlar (Massey, 2005). Sonuç olarak, ev sahibi ülkedeki kamusal/özel alan arasındaki ikiliğin ötesinde, dünyanın diğer bölgelerine de açılmak istemektedirler. Ufukları

ve gelecek planları da ülke sınırlarını aşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kamusal alanın anlamı geleneksel anlayışla sınırlandırılmamalıdır. Bu noktada göçmenlerin algılarındaki dönüşümü gösteren kamusal alanın boyutlarının geçmiş, bugün ve gelecek arasında olduğu anlaşılmaktadır.

b) Çalışma Hayatı ve Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplumsal cinsiyet rolleri ve iş temelli organizasyonların mekâna bağlı olması ve genel anlamda Türkiye'deki işin organizasyonu ile Suriye'dekinin birbirinden ayrışması işin anlamında ve bağlamında mekânsal olarak birtakım farklılıkların bulunduğunu göstermektedir. Suriye'de çalışma hayatında yer almayan kadınların Türkiye'de çalışma hayatına katılabilmesi olumlu yönde bir gelişmeyken Suriyeli kadınlar Türkiye'deki çalışma hayatlarında farklı sorunlarla karşılaşabilmektedir. Suriyeli kadınlar olarak işyerinde dışlanmayla karşı karşıya kalabilmekte ve düzensiz, düşük maaşlı, kendi niteliklerinin altında kalan işlerde çalışmak zorunda kalabilmektedirler. İşin anlamının bağlama göre farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar Suriye'de kadınlar kadın iş gücü piyasası coğrafyasına hizmet eden öğretmenlik ve hemşirelik gibi feminenleştirilmiş sektörlerde çalışsalar da (Hanson ve Pratt, 1995), bu durum Türkiye bağlamında yasal kısıtlamalar nedeniyle Suriyeli kadınların istikrarsız ve kadınlara özel olarak görülen işlere (ev içi hizmet, imalat sektörü vb.) yönelmesine sebep olabilmektedir.

Suriyeli kadınların eve yakın iş seçimi, evdeki sorumluluklarını rahatça yerine getirebilmek, ailede bakıma muhtaç kişiye yardımcı olabilmek ya da eğitimlerine devam edebilmek amacıyla gerçekleştirdikleri stratejik zamana yönetiminin bir parçası haline gelmektedir. Bu durum aynı zamanda Suriyeli kadın

öğrencileri tamamen göçün mağduru olarak görmenin de bir hata olduğunu göstermektedir çünkü kararlarını aile yapılarına, eğitim sorumluluklarına, eve yakınlığa ve sosyal ağlara dayandırdıkları görülmüştür. Başka bir deyişle, iş fırsatlarını ve günlük yaşamlarının organizasyonunu müzakere etmektedirler. Genel anlamda kadınların çoğu evin yakınında çalışmakta ve mahalledeki sosyal ağlar tarafından desteklenmektedir. Suriyeli kadınların ayrıca yakınlık veya gece güvenliği konusunda endişe duydukları için de farklı coğrafyalarda iş bulma şanslarının daha düşük olduğu belirtilmiştir. Suriyeli kadınların Türkiye’de çalışma hayatına olan bu katılımları genç kadınların artık evde kalmak yerine dışarıda arkadaşlarıyla sosyalleştiğini, şehrin sokaklarını keşfettiklerini, aile bütçesine katkıda bulunduklarını ve bunun sonucunda da ev içinde daha fazla karar alma gücü elde ettiklerini göstermektedir (Hondagneu-Sotelo ve Cranford, 2006). Bu anlamda ev içi ataerkilliğin uzun vadeli dönüşümü de, kadınların çalışma yaşamına katılımları yoluyla özerkliklerinin ve güçlerinin artmasıyla ilişkilendirilebilmektedir. Diğer bir deyişle, kadınların çalışma hayatına entegrasyonu geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinde dönüşümlerin önünü açmış ve ev içi sorumluluk dağılımlarında da değişime sebep olmuştur.

Her ne kadar göçle beraber toplumsal cinsiyet rolleri sorgulansa da kadınların ataerkil ideolojilerin etkisi altında kaldığı hala görülmektedir. Bu durumun özellikle de evlendikten ve çocuk sahibi olduktan sonra etkisini gösterdiği ifade edilmektedir. Kadınların evlenip çocuk sahibi olduktan sonra iş hayatından geri çekildikleri ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimsemeye başladıkları anlaşılmaktadır. Bu durum, bir önceki paragrafta değinildiği gibi göçün geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki olumlu etkilerini ifade etse de göçle beraber tamamen bir dönüşüm ve eşitlik beklentisinin gerçekçi olmadığını da göstermektedir.

Göçmenlere Yönelik Kurumsal Yaklaşımlar

Bir İnsanlık Suçu Olarak Göçmen Kaçakçılığı⁸

Göçmen Kaçakçılığıyla Mücadele ve Hudut Kapıları Daire Başkanlığı -polis bölgesinde kalmak şartıyla- 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 79. Maddesinde tanımlanan göçmen kaçakçılığı suçuyla 81 ilde kurulmuş olan teşkilatlar aracılığıyla mücadele etmektedir. Söz konusu kanun maddesinde illegal göçmenler -uluslararası literatürde de olduğu gibi- “mağdur” olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle göçmenlerin özgürlüklerinin kısıtlanması ve nezarethane gibi kapalı alanlarda tutulmaları mümkün olmadığından, idari ve kolluk işlemleri bitene kadar kaçak göçmen barındırma merkezlerinde insani şartlarda tutulmaları sağlanmaktadır.

Göçmen kaçakçılığı konusunda, kırsal bölgelerde Jandarma Genel Komutanlığı, deniz ve sahil bölgelerinde Sahil Güvenlik Komutanlığı ve belediye mücavir alanı sınırlarında da Emniyet Genel Müdürlüğü koordineli bir şekilde yoğun çalışmalar yürütmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü polis sorumluluk bölgesine ait olan ve Türk Ceza Kanunu 79. Maddesi kapsamında yapılan işlemlerden elde edilen verilere göre, 2023 yılında kadın göç-

⁸ Bu bölüm büyük ölçüde 3. Sınıf Emniyet Müdürü Ahmet Başer’in Göç Yolunda Kadın ve Çocuk Çalıştayı’nda yapmış olduğu konuşmadan yararlanılarak hazırlanmıştır.

menlerin sayısının (2.838), toplam sayıya (33.438) bakıldığında çok küçük bir oranı oluşturduğu görülmektedir (Tablo 8).

Tablo 8: 2023 Yılı Yakalanan Düzensiz Göçmen Uyrukları

**2023 Yılı Yakalanan Düzensiz Göçmen Uyrukları
(Toplam 33.438)**

Afganistan	12.311	Gabon	5	Mozambik	0
Angola	87	Gambiya	12	Myanmar	1
Arjantin	3	Gana	7	Nijer	1
Azerbaycan	17	Gine	55	Nijerya	4
Bahamalar	2	Guatemala	0	Orta Afrika	131
Bahreyn	0	Güney Afrika	12	Özbekistan	53
Bangladeş	69	Güney Sudan	0	Pakistan	242
Benin	0	Gürcistan	11	Ruanda	0
Bosna Hersek	0	Hindistan	7	Senegal	44
Bostvana	0	Irak	524	Sierra Leone	61
Burunei	0	İran	225	Somali	92
Bulgaristan	1	Kamerun	68	Sri Lanka	0
Burkina Faso	3	Kazakistan	1	Sudan	166
Burundi	1	Kenya	10	Suriye	10.211
Cezayir	33	Kırgızistan	8	Suudi Arab.	2
Cibuti	6	Kiribati	0	Tacikistan	4
Çad	7	Komorlar	14	Togo	5
Ç. H. C.	5	Kongo	496	Tunus	9
Dominik	1	Kuveyt	0	Türkiye	235
Ekvador	0	Küba	0	Türkmenistan	45
Endonezya	1	Laos	0	Uganda	8
Eritre	121	Liberya	333	Uruguay	0
Etiyopya	11	Libya	8	Ürdün	2
Fas	641	Lübnan	6	Yemen	1.174
Fildişi Sahili	7	Mali	72	Zambiya	1
Filipinler	1	Mısır	408	Zimbabve	0
Filistin	2.427	Moritanya	0	Diğer	2.910

Şehir merkezlerindeki olanaklara sahip olma ve daha yüksek ücretlere çalışma planı, göçmenlerin şehre yerleşme oranlarını artırmıştır. Bu nedenle polis bölgesinde yakalanan kadın ve çocuk göçmenlerin sayısı, erkek göçmenlere oranla çok daha düşük sayılarda olmaktadır (Tablo 9).

Tablo 9: 2023 Yılı Yakalanan Düzensiz Göçmen Analizi

Türk Göçmen	235
Yabancı Göçmen	33.203

Erkek Göçmen	
18+	18-
28.433	1.510

Kadın Göçmen	
18+	18-
2.838	657

TOPLAM (YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMEN)	33.438

Kaynak: Göç İdaresi. İstatistikler. Düzensiz Göç. (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2024, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>).

Geçmiş yıllara kıyasla, yukarıda bahsedilen 2023 yılı verileri göz önüne alındığında, genel olarak erkek göçmen yoğunluğundan ve kadın ile çocuk göçmenlerin sayıca azınlıkta olduklarından söz etmek mümkündür. Ayrıca, bu göçmenlerin işlemleri yürütülürken, idari gözetim merkezlerinde ve Emniyet Müdürlüğü'nün diğer birimlerinde, kadın ve çocuklara pozitif ayrımcılık uygulanmakta, onların ihtiyaçları öncelikli olarak ele alınmakta ve kırılganlıkları göz önünde bulundurularak hizmet sunulmaktadır. Uluslararası platformlarda yapılan etkinliklerden, operasyonlardan ve medyadan da takip edilebileceği gibi, göçmenler konusunda Batı ülkelerinin bakış açısı ile ülkemizin bakış açısı arasındaki fark net bir şekilde görülmektedir. Kaçmaya çalışan insanlara çelme takanların, göçmen taşıyan botları batırıp insanları ölüme terk edenlerin ve onların kırılganlıklarından faydalanmaya çalışanların aksine, bizim ülkemizde insana insan gibi muamele etmek esastır.

Başta da belirtildiği gibi, göçmen kaçakçılığı bir insanlık suçudur. Bu suçun organizatörlerinin daima karşısında yer alırken ve onları suçlarına göre işleme tabi tutarken, göçmenlere -kanunda da ifade edildiği gibi- mağdur vasfıyla muamele edilmesi esastır.

Geri Dönüş Göçü Motivasyonları Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet ve Kadın ⁹

Göç, varış ve yolculuk süreçleriyle birlikte kalma ve geri dönüş motivasyonları açısından ele alındığında, belirgin bir şekilde kırılgan grupları etkilediği görülmektedir. Çocuklar, yaşlılar, özel gereksinimlere sahip bireyler ve dil sorunu yaşayan kişiler, yetkililere ulaşma ve temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda en büyük zorlukları yaşayan bireyler olarak öne çıkmaktadır. Kadınlar söz konusu olduğunda, özellikle gebe kadınlar, lohusa kadınlar ve tek başına çocuklarına bakmak zorunda olan kadınlar, göç sürecinin zorluklarını daha yoğun bir şekilde deneyimleyebilirler. Bu nedenle, bu bireyler, geri dönmeye istekli olsalar bile, bu isteklerini engelleyen çeşitli sebeplerle karşılaşabilmektedirler.

Özellikle bireylerin göç ettikleri ülkelerle menşei ülkeleri arasında yakınlık varsa ve aile ziyaretlerini kolaylıkla gerçekleştirebilecek durumdaysalar, ayrıca sosyoekonomik durumları gittikleri ülkede iyi durumdaysa, geri dönme motivasyonları genellikle düşük olmaktadır. Diğer yandan, barış ülkelerinde, yani misafir oldukları ülkelerde çeşitli sorunlar varsa, sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamda uyum sorunları yaşıyorlarsa, geri dönme planlarının yapıldığı gözlemlenmektedir.

---

⁹ Bu bölüm büyük ölçüde Dr. Arş. Gör. Özge Gülver'in Göç Yolunda Kadın ve Çocuk Çalıştayı'nda yapmış olduğu konuşmadan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Her ne kadar erkek göçmen sayısı kadın göçmen sayısından fazla olsa da erkelerin göçü başlatma ve sonlandırma eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadınlar göç ettikleri ülkelerden geri dönmek konusunda erkeklere göre daha isteksiz görünmektedirler. Buna rağmen, ailede özel bakıma ihtiyaç duyan birinin bulunması halinde, bunun sorumluluğunu en çok da kadın üstlendiği için, bu durum geri dönme konusunda en önemli motivasyonlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde parçalanmış bir aile hikayesi varsa, geride bırakılmış bir çocuk ya da başka bir aile bireyi varsa kadınların geri dönme niyetleri çok daha artabilmektedir.

Kadınların göç ettikleri ülkelere yerleşmek konusunda daha istekli olmalarının başlıca nedenleri ise çok farklı bağlamlarda değerlendirilebilir. Kadınlar göç ettikleri ülkede kazandıkları gelirin çoğunu ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına burada harcayıp geri kalanını ise kendi ülkelerindeki aile bireylerine yollamaktadırlar. Bu da aile bireyleri için önemli bir gelir kaynağı olmaktadır. Kadınların geri dönmeme nedenlerinden biri de geri döndüklerinde aileleri ve toplum tarafından herhangi bir cinsel istismara uğrayıp uğramadığı konusunda şüphe dolu bakışlarla ve ithamlarla karşılaşmaları sorunudur. Başlarına kötü bir şey gelmişse eve tekrar kabul edilmeme, dışlanma ve damgalanma korkusu da geri dönüş motivasyonunun düşmesinde rol oynayan diğer önemli faktörlerdir. Özellikle gittikleri ülkede herhangi bir sağlık sorunuyla karşılaşmışlarsa ya da travmatik olaylar yaşamışlarsa, bu travmalarla dönmeleri bazen kendilerinin bakımını üstlenecek birisi olmaması sebebiyle onların ülkelerine geri dönüş motivasyonunu azaltan diğer önemli bir etmen olabilmektedir.

Bu bağlamda özellikle öneriler çerçevesinde dikkate alınması gereken hususlardan bir tanesi de ihtiyaçlarının tam olarak tespiti

edilebilmesidir. Bu tespit aşamasında da sivil toplum kuruluşlarının meseleye dahil edilebilmesi, kadınların ekonomik anlamda güçlendirilebilmesi amacıyla istihdam edilmeleri ve kazançlarını nasıl daha iyi yönetebilecekleri konusunda finansal okuryazarlık eğitimine tabi tutulmaları mevcut durumun iyileşmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

Öte yandan, özellikle göçmenlik konusunda yetkili olan kişilere, sınır polislerine, sosyal hizmet uzmanlarına, sağlık hizmeti sağlayıcılarına, adli görevlilere ve medya çalışanlarına dilin nasıl kullanılması gerektiği noktasında ve insan haklarına duyarlı toplumsal cinsiyet temelinde eğitimlerin verilmesi hususunda gereken çalışmaların yürütülmesi önemlidir. Bu eğitimler çerçevesinde kadınların karşı karşıya kaldığı sorunların daha açık bir biçimde değerlendirilmesi ve yetkililere daha fazla farkındalık kazandırılması kadın göçmenlerin yaşadıkları problemlerin en aza indirgenmesinde kritik bir rol oynayacaktır. Ayrıca herhangi bir şiddete ya da istismara uğramaları durumunda hangi kurum ya da kuruluşlara başvurmaları gerektiği ve tıbbi, hukuki ve mesleki anlamlarda hangi birimler aracılığıyla destek bulabilecekleri hakkında bilgilendirilmeleri de önemli hususlardan bir tanesidir.

Bununla birlikte, kadınların tekrar vasıflı bir işte çalışabilecek bir konuma getirilebilmeleri için eksik istihdam konusuna da dikkat çekilmelidir. Çünkü kadınlar menşei ülkelerinde vasıflı olarak nitelendirilebilecek işlerde çalışıyorlarsa bile, misafir olarak kaldıkları ülkelerde yeniden kendilerini güçlü hissedebilecekleri pozisyonlarda çalışabilme ihtimalleri oldukça düşük olmaktadır. Bu anlamda tekrardan onların güçlendirilmelerine ve toplumda daha vasıflı bir konumda çalışabilmelerine imkân sağlayacak hizmetlerin sunulması da onlar için büyük bir avantaj sağlayacaktır.

İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması ¹⁰

İnsan ticareti suçu günümüzde modern kölelik olarak ifade edilmektedir. En yalın haliyle kişilerin rızaları dışında fuhuş yaptırmak, zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek ya da suç işlemesine zorlamak suretiyle sömürülmesi olarak tanımlanabilir. Bu suçun mağdurlarının genellikle yabancılar olması nedeniyle, insan ticareti genellikle göç olgusuyla ilişkilendirilen bir konu olarak algılanır. Ancak, mağdurlar aynı zamanda o ülkenin kendi vatan-daşları da olabilir.

Uluslararası Çalışma Örgütü verilerine göre dünya üzerinde yaklaşık 40 milyonun üzerinde insan ticareti mağduru olduğu tahmin edilmektedir. 15.4 milyon kadın ve 5.7 milyon çocuk zorla evlendirilmiş; 28,7 milyon kadın zorla çalıştırılmıştır (ILO, 2017).

Tablo 10: Yıllara Göre İnsan Ticareti Mağdurları

Yıl / Mağdur	2018	2019	2020	2021	2022	Toplam
Toplam Mağdur	134	215	281	402	344	1.376
Kadın	94	171	117	236	230	848
Çocuk	23	30	162	118	72	405

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı, Türkiye İnsan Ticareti ile Mücadele Yıllık Raporları, 2018-2022

¹⁰ Bu bölüm, büyük ölçüde Uzman Yardımcısı Ekin Sevil Gürünlü'nün Göç Yolunda Kadın ve Çocuk Çalıştayı'nda yapmış olduğu konuşmadan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Uluslararası mevzuata bakıldığında zaman, konuyla ilgili iki önemli uluslararası sözleşme olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki Palermo Protokolü ve diğeri Avrupa Konsey Eylem Sözleşmesidir. Palermo Protokolü, suçun tanımını yapan ilk sözleşme olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu suçun cezalandırılmasına yönelik hükümler barındırmaktadır. Avrupa Konsey Eylem Sözleşmesi ise daha çok mağdur odaklı bir perspektiften bakarak mağdurlara sunulacak destek hizmetlerini düzenlemektedir (“Türkiye’nin İnsan Ticaretiyle Mücadelesi”, 2024). Ülke-miz iki sözleşmeye de taraf durumdadır. Nitekim Göç İdaresi Başkanlığı insan ticaretiyle mücadele ve mağdurların korunmasıyla ilgili çalışmalarını ve işlemlerini yürütürken Avrupa Konsey Eylem Sözleşmesi’ne dayanarak hazırlanan bir yönetmelik çerçevesinde hareket etmektedir.

İnsan ticareti, Türk Ceza Kanunu’nun 80. Maddesinde tanımlanan bir suç türü olarak karşımıza çıkmaktadır. TCK’nın uluslararası suçlar kısmında düzenlenen insan ticareti suçu için 8 yıldan 12 yıla kadar hapis cezası, on bin güne kadar da adli para cezası öngörülmüştür. Resen soruşturulan ve ağır ceza mahkemelerinde yürütülen bir suç türüdür.

İnsan ticareti suçu, uluslararası kuruluşlar tarafından modern kölelik olarak adlandırıl-sa da farklı tasnifleri de içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda insan ticareti karşımıza cinsel sömürü, işgücü sömürüsü, zorla evlendirme, çocuk satışı, zorla dilendirme ve organ ve doku ticareti gibi suçlarla birlikte de çıkabilmektedir. Her ne kadar göçmen kaçakçılığı suçuyla çok farklı olsa da çeviriden kaynaklı olarak insan kaçakçılığı suçuyla çok fazla karıştırılmaktadır. Göçmen kaçakçılığı, TCK 79. Maddesinde düzenlenmiş olup bir yabancının yasal olmayan yollarla ülkeye sokulması, ülkede kalmasına imkân sağlanması, Türk vatandaşının ya da bir yabancının ülkemiz dışına

çıkarılmasına olanak sağlanması şeklinde ifade edilmektedir. Öte yandan, insan ticareti suçunda amaç, araç ve suç eylemleri bulunmaktadır. Daha çok tehdit, cebir, şiddet yoluyla ve zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak, esarete mahkûm etmek gibi maksatlarla bir ülkeye zorla sokmak ya da ülke dışına çıkarmak gibi bir suç eylemi işlenmesi insan ticareti olarak tanımlanabilmektedir.

Tablo 11: İnsan Ticareti Mağdurlarının Sömürü Şekilleri (2018-2022)

Tür	Cinsel Sömürü	İşgücü Sömürü	Zorla Dilendirme	Zorla Evlendirme	Çocuk Savaşçı	Çocuk Satışı	Organ ve Doku Ticareti
Toplam	758	385	85	110	30	5	3
Kadın	571	175	2	86	12	-	2
Çocuk	156	136	83	20	4	5	1

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı, Türkiye İnsan Ticareti ile Mücadele Yıllık Raporları, 2018-2022

Fakat söz konusu çocuklar olduğunda araç fiillerinin varlığına bakılmamaktadır. Aynı zamanda suçun teşebbüs aşamasında kalması da kişiyi insan ticareti mağduru olarak tanımlayabilmek için yeterli olmaktadır.

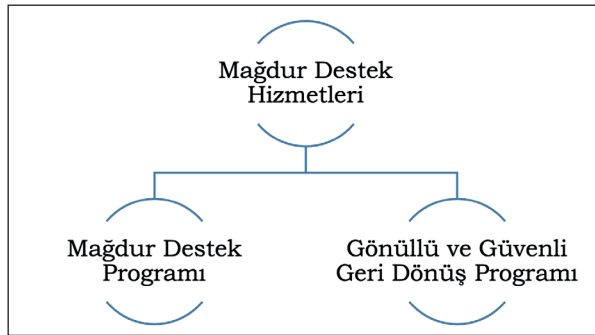
Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti arasındaki farklara baktığımız zaman, göçmen kaçakçılığı devlete karşı işlenmiş bir suç olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan insan ticareti kişinin hak ve hürriyetlerini ihlal eden bir suç türüdür. Ayrıca göçmen kaçakçılığı genellikle organize suçlar bağlamında değerlendirilirken, insan ticareti hem bireysel hem organize boyutlarda olabilmektedir. Fakat en önemli fark insan ticaretinin aksine

göçmen kaçakçılığında, düzensiz göçmenlerin o suçun işlenmesine rızalarının olabildiği gerçeğidir.

Son olarak mağdurun tespit edilmesi sürecine bakıldığında, bu süreç şikâyet ya da ihbar bildirme yoluyla başlatılabileceği gibi bir kolluk operasyonu sonucunda da ortaya çıkabilmektedir. Muhtemel insan ticareti mağdurları Göç İdaresi Müdürlüklerine getirilerek burada mülakata alınmaktadırlar. Bu mülakat sonucuna göre, kişi insan ticareti mağduru olarak tanımlanmayarak genel hükümlere tabi tutulabilmektedir. Genel hükümlere tabi tutulmak kişinin ikamet izni varsa kalmaya devam edebileceği, düzensiz konumdaysa sınır dışı edilme hususunda işlemlerinin başlatılacağı anlamına gelmektedir. Mülakat sonucunda kişinin insan ticareti mağduru olduğu tespit edilirse Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından bu kişilere belirli haklar tanınmaktadır. Mağdur destek hizmetleri olarak adlandırılan bu haklar mağdur destek programı ve gönüllü güvenli geri dönüş programından oluşmaktadır (Şekil 5).

Grafik 13: Mağdur Destek Hizmetleri

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Bilgilendirme Kitapçığı, 2020

Kişi yabancıysa ve ülkesine dönmek istiyorsa Göç İdaresi Müdürlüğü tarafından koordine edilerek işlemleri yürütülmektedir. Tüm bu işlemler uluslararası kuruluşlarla organize edilebileceği gibi ulusal bütçeden de karşılanabilmektedir. Nihayetinde kişinin gönüllü bir şekilde ülkesine dönüşü sağlanmaktadır. Bir diğer destek hizmeti ise mağdur destek programıdır. Bu noktada, mağdurun profiline göre hizmet sunan kurumlar farklılık göstermektedir. Eğer kişi yabancıysa, bu kişiye ve varsa refakatindeki çocuğa Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından sığınma evlerinde destek hizmeti sunulmaktadır. Diğer taraftan, kişi Türk vatandaşı ya da refakatsiz çocuksa mağdur destek hizmeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır. Kişi mağdur olarak tanımlanmasına rağmen mağdur destek hizmetlerinin her ikisinden de yararlanmak istemezse, bu durumda, kişi yine genel hükümlere tabi tutulacaktır.

Düzensiz göç bağlamında kişinin insan ticaretine maruz kalıp kalmadığının tespit edilmesi hususunda yönetmelikte bir uygulama bulunmaktadır. 6458 sayılı kanunun 54. maddesi 1. fıkrasında geçimini gayrimeşru yollardan sağlayanlar ve çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler bentlerinden sınır dışı kararı alınmışsa ve bu şekilde geri gönderme merkezlerinde tutuluyorsa, kişiye -zorla fuhuş yaptırılmış ya da zorla çalıştırılmış olma riskine karşın- mutlaka insan ticareti mülakatı yapılmaktadır. Bu uygulama sayesinde insan ticaretine maruz kalmış göçmenlerin haksız yere sınır dışı edilmelerinin önüne geçilmektedir.

Mağdur tespit işlemleri, Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından yürütülmekte olup, mağdur destek hizmetleri, insan ticaretiyle mücadelede koordinasyon, farkındalık artırma faaliyetleri ve iş birlikleri de Göç İdaresi Başkanlığı tarafından sağlanmaktadır. Bu bağlamda Göç İdaresi Başkanlığının ana görevi koruma ve koordinasyon olarak öne çıkmaktadır.

Mağdur destek programının sağladığı en önemli haklardan biri de insan ticaret mağduru ikamet iznidir. Bu iznin verilmesinde tek koşul, kişinin insan ticareti mağduru olarak tespit edilmesidir. Bu ikamet izinleri altışar aylık sürelerle toplamda üç yılı geçmeyecek şekilde verilmektedir. Mağdur destek programının şu anda uygulandığı Kırıkkale ve Ankara olmak üzere hâlihazırda iki ilimiz bulunmaktadır. Kırıkkale’deki sığınma evi başlangıçta erkek mağdurlar için ayrılmasına rağmen, erkelerin genellikle mağdur destek programından yararlanma oranlarının çok düşük olduğu görülmüştür. Bu nedenle, günümüzde iki sığınma evi de kadınlara ve refakatindeki çocuklara ayrılmış durumdadır.

İstatistiklere bakıldığında, 2018 ve 2020 yıllarında, ülkemizde tanımlanmış insan ticareti mağdurlarının dünya genelinde de olduğu gibi ağırlıklı olarak kadın ve çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Sömürü türlerine göre dağılımına bakıldığında, ağırlıklı olarak cinsel sömürü karşımıza çıkmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2020). Diğer taraftan iş gücü sömürüsü, yetişkin kadınlarda zorla evlendirme ve çocuklarda suçta kullanma ve zorla dilendirme de son zamanlarda ciddi oranda artış göstermiş sömürü türlerindedir. Bununla birlikte çocuk savaşçı sayısı da son zamanlarda ciddi oranda artış göstermiş durumdadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020). 2020 yılında alınan bir kararla terör örgütleri tarafından kaçırılan çocukların suçta kullanılmaları ya da terör örgütlerine hizmet ettirilmeleri kapsamında mağdurların tanımlanması ve faillerine de Türk Ceza Kanunu’nun 80. Maddesi kapsamında ayrıca ceza verilmesi kararlaştırılmış olup, alınan bu karar ışığında çocuk savaşçı mağdurlarının sayısı da artmıştır. Son olarak insan ticareti mağdurlarının uyruklarının ise ağırlıklı olarak Suriye, Kırgızistan, Özbekistan, Fas ve Afganistan uyruklu oldukları görülmektedir (Tablo12) (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018).

Tablo 12: İnsan Ticareti Mağdurlarının Uyrukları

Uyruk / Toplam	2014 50	2015 108	2016 181	2017 303	2018 134	Toplam 776
Suriye	4	9	36	86	15	150
Kırgızistan	17	17	33	31	14	112
Özbekistan	8	34	16	19	29	106
Afganistan	-	15	7	21	21	64
Fas	2	6	10	25	18	61
Gürcistan	4	-	23	11	1	39
Moldova	4	5	8	20	1	38
Ukrayna	4	4	7	16	3	34
Rusya	1	3	6	16	1	27
Azerbaycan	2	4	4	11	3	24
Kazakistan	2	2	4	9	7	24
Endonezya	-	-	14	3	6	23
Türkmenistan	-	3	3	11	3	20
Belarus	-	1	-	10	3	14
Türkiye	-	2	2	9	-	13
Diğer	2	3	8	5	9	27

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı, Türkiye İnsan Ticareti ile Mücadele Yıllık Raporu, 2018)

Sonuç

Çalıştayın genelinde, göç süreçlerinin özellikle kadınlar ve çocuklar için karmaşık ve çok yönlü olduğu vurgulanmıştır. Bu süreç, sadece zorlukları değil, aynı zamanda yeni fırsatları da içermektedir. 18 Aralık 2023 tarihinde düzenlenen “Göç Yolunda Kadın ve Çocuk Çalıştayı,” göç süreçlerinde karşılaşılan dinamikleri objektif bir perspektifle ele alarak, zorluklara odaklanmanın yanı sıra içinde barındırdığı fırsatları değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalıştay, kadın ve çocukların göç süreçlerindeki deneyimlerini çeşitli yönleriyle akademik ve uzman bakış açılarıyla inceleyerek, çözüm önerilerine ve etkili stratejilere katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

Çalıştayda ele alınan temel konulardan biri, göç çalışmalarında cinsiyetin belirleyici bir etken olduğudur. Bu bağlamda, koşullara bağlı olarak kadın göçmen sayısının daha fazla olduğu zaman ve mekânlar ortaya konmuştur. Dünya genelinde göçmen nüfusun yarısını çocuklar oluştururken, kadınların oranı %48,1’dir. Ayrıca çalıştay, refakatsiz çocukların geri gönderme merkezlerinde uzun süreli tutulmamaları ve AİHM kararlarına uyulması gerektiği konusunda insan hakları perspektifini vurgulamıştır.

Ülke örnekleri üzerinden yapılan incelemelerde, özellikle Ukrayna’dan Avrupa’ya göç eden mültecilerin sayısında artışın yanı sıra, bu süreçte kadınların ve çocukların maruz kaldığı zorluklar öne çıkmıştır. Benzer şekilde, Filistinli mültecilerin kamplarda yaşadıkları zorluklar ve Afganistan’dan gelen kadınların

düzensiz göçmen statüsünden kaynaklı etkilendikleri konular ele alınmıştır.

Göçmen kadınların yaşadığı deneyimler; ekonomik özgürlük, ailelerine katkı, eğitim olanaklarına ulaşma gibi olumlu sonuçlarla birlikte düşük ücretlerle çalışma, insan ticareti ve şiddete maruz kalma gibi olumsuz koşulları içermektedir. Çalıştayda, göçmen kadınların iş hayatına katılımları ve sosyal ağlarla etkileşimleri sayesinde ekonomik özgürlük elde etmeye çalıştıkları vurgulanmışken, kayıt dışı olmanın ve cinsiyetin, toplumda izolasyona ve kamu hizmetlerinden mahrumiyete neden olabileceği vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, çalıştayın ana teması olan göç süreçlerinde kadınlar ve çocuklar, hem zorluklarıyla baş etmeye çalışan hem de yeni fırsatlar arayan önemli bir grup olarak öne çıkmaktadır. Elde edilen bulgular ışığında şu öneriler ön plana çıkmaktadır:

- Göç politikalarında, cinsiyet ve yaş gruplarına duyarlı bir yaklaşım benimsemek, kadınlar ve çocuklar için özel destek mekanizmalarının oluşturulmasına yönelik bir temel oluşturacaktır. Bu politikalar, göçmen kadın ve çocukların özel ihtiyaçlarını karşılamak, cinsiyet ayrımcılığıyla mücadele etmek ve yaşlarına uygun destek sağlamak amacıyla detaylı bir analize dayanmalıdır.
- İnsan haklarına saygı çerçevesinde, refakatsiz çocukların geri gönderme merkezlerinde uzun süreli tutulmamaları ve yetişkinlerle aynı ortamda bulundurulmamaları konusunda yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemeler, çocukların eğitim, sağlık ve psikososyal destek haklarına vurgu yapmalıdır.
- Kadın göçmenlere yönelik istihdam fırsatlarını artırmak için özel programlar oluşturulmalıdır. Mesleki eğitim,

dil kursları ve iş arama süreçlerine destek programları ile kadınların işgücüne katılımları teşvik edilmelidir. Ayrıca, çocuk bakım hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak amacıyla destek mekanizmaları güçlendirilmelidir.

- Dil sorunları ve kültürel farklılıkları gözeterek, göçmen kadınlara yönelik sağlık hizmetlerine kolay ve etkili bir şekilde erişim imkânı sağlanmalıdır. Ayrıca, cinsel ve üreme sağlığı hizmetleri gibi özel ihtiyaçları karşılayacak programlar geliştirilmelidir.
- Göçmen çocuklar için eğitim hakları güvence altına alınmalı, dil sorunları ve adaptasyon süreçleri gözetilerek özel destek programları oluşturulmalıdır. Bu programlar, çocukların hızlı bir şekilde eğitim sistemine entegre olmalarını desteklemelidir.
- Göçle ilgili sorunları çözmek ve koruma mekanizmalarını güçlendirmek adına ülkeler arasında daha etkili bir işbirliği ve diplomatik çaba sergilenmelidir. Özellikle savaş ve kriz durumlarında, uluslararası toplumun koordineli bir şekilde hareket etmesini sağlayacak stratejik planlar oluşturulmalıdır.
- Halkın, özellikle yerel toplulukların göçmenlere karşı daha anlayışlı ve destekleyici olmalarını sağlamak adına, göçle ilgili bilinçlendirme kampanyaları daha kapsamlı ve hedef odaklı bir şekilde yürütülmelidir. Bu kampanyalar, kültürel çeşitliliğin zenginlik olduğu vurgusunu yapmalı ve stereotipleri yıkmayı amaçlamalıdır.
- Göçmen kadınlar ve çocuklar için sosyal hizmetlerin güçlendirilmesi, psikososyal destek ve danışmanlık hizmetlerine daha fazla kaynak ayrılması sağlanmalıdır. Bu hizmetler, göçmenlerin topluma uyum sağlamalarını destekleyecek nitelikte olmalıdır.

- Savaş, doğal afet ve diğer kriz durumlarında göç etmek zorunda kalan kadınlar ve çocuklar için hızlı müdahale mekanizmaları oluşturulmalıdır. Bu mekanizmalar, temel ihtiyaçların hızlı bir şekilde karşılanmasını ve güvenli alanlara erişimi sağlayarak, mağdur grupların korunmasını amaçlamalıdır.
- Göçmen kadınlar ve çocuklara, haklarını savunmaları için hukuki destek ve danışmanlık sağlayan programlar kurulmalıdır. Hukuki destek, mülteci statüsü başvurularından, aile birleşimi süreçlerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsamalı ve adil yargı süreçlerini güvence altına almalıdır.
- Kültür tanıtım etkinlikleri ve sosyal etkileşim programları gibi aktivitelerle göçmen kadınların toplumsal uyum süreçleri desteklenmelidir. Toplumla daha etkileşimli hale gelmelerini sağlayacak destek ağları oluşturulmalıdır.
- Göçmenler arasında dayanışma ağları kurularak, bilgi paylaşımı ve karşılıklı destek imkânları artırılmalıdır. Bu ağlar, günlük sorunlardan psikososyal destek sağlamaya kadar geniş bir destek yelpazesi sunmalıdır.
- Göçmen kadınların işgücüne katılımını artırmak ve iş yerlerinde cinsiyet eşitliğini teşvik etmek adına politika ve teşvik önlemleri alınmalıdır. İş yerlerinde çeşitliliği destekleyen politikalar benimsenmeli ve cinsiyet temelli ayrımcılığa karşı etkili yasal önlemler alınmalıdır.
- Göç politikaları, çocuk haklarına duyarlı bir şekilde oluşturulmalı ve uygulanmalıdır. Çocukları koruma altına alan, eğitim haklarını güvence altına alan ve aile birleşimini destekleyen politikalar geliştirilmelidir. Çocukların güvenliği ve refahı her zaman öncelik olmalıdır.

Ek: Konuşmacılar

Prof. Dr. Ahmet İÇDUYGU

Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (MiReKoc) Direktörü

Prof. Dr. Nuray EKŞİ

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Emekli Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Halide Nur ÖZÜDOĞRU ERDOĞAN

Polis Akademisi

Doç. Dr. Çağatay SARP

Kırıkkale Üniversitesi, Göç ve Ortadoğu Çalışmaları Anabilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. Gamze Ebru ÇİFTÇİ

Hitit Üniversitesi

Doç. Dr. Zeynep Banu DALAMAN

İstanbul Topkapı Üniversitesi, Göç Politikaları (GÖÇAR) Merkez Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi Şeyma AYYILDIZ

Manisa Celâl Bayar Üniversitesi

Dr. Özge GÜLVER

Jandarma Sahil Güvenlik Akademisi

Ahmet BAŞER

3. Sınıf Emniyet Müdürü, Emniyet Genel Müdürlüğü
Göçmen Kaçakçılığıyla Mücadele ve Hudut Kapıları Daire Başkanlığı

Evrin İMRE

Kırıkkale Üniversitesi

Ekin Sevil GÜRÜNLÜ

Göç Uzman Yardımcısı, Göç İdaresi Başkanlığı

Kaynakça

- Abel, G. 2022. “*Gender and Migration Data*”. Washington, DC: KNOMAD.
- Addameer Prisoner Support and Human Rights Association. 2010. “*Palestinian Women Political Prisoners Systematic Forms Of Political And Gender-Based State Violence*”. Ramallah.
- Adıgüzel, S. Ö., Tanyaş, B. 2020a. “Suriyeli Mülteci Kadınların Göç Deneyimleri: Zorunlu Göç, Gündelik Yaşam ve Uyum Üzerine Nitel Bir Çalışma”. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 173-210.
- Adıgüzel, S. Ö., Tanyaş, B. 2020b. “Suriyeli Mülteci Kadınların Göç Deneyimleri: Zorunlu Göç, Gündelik Yaşam ve Uyum Üzerine Nitel Bir Çalışma”. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 173-210.
- Ahmed, S. 2009. “*Seen and Not Heard: Voices of Young British Muslims*” (First Edition). Leicestershire: Policy Research Centre.
- Al-Ali, N., Koser, K. 2004. “*New Approaches to Migration?: Transnational Communities and the Transformation of Home*”. London: Routledge.
- Alcorso, C. 1989. “Migrants and the Workers’ Compensation System: The Basis of an Ideology”. *The Australian and New Zealand Journal of Sociology*, 25(1), 46-65.
- Arabacı, Z., Hasgöl, E., Serpen, A. 2016. “Türkiye’de Kadın Göçmenlik ve Göçün Kadın Sağlığı Üzerine Etkisi”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (36), 0-0.
- Aygül, H. H., Kaba, E. M. 2019. “Suriyeli Kadınların İşgücüne Katılımı ve Deneyimleri (İstanbul-Sultanbeyli Örneği)”. *Turkish Studies - Social Sciences*, 14(4), 1255-1275.
- Baas, M. 2010. “*Imagined Mobility: Migration and Transnationalism among Indian Students in Australia*”. London: Anthem Press. Gözlemler tarihi gönderen <https://www.jstor.org/stable/j.ctt-1gxpbbq>

- Berman, N. 2016. "Syria's Displaced: A Photo Essay". Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://www.dissentmagazine.org/article/syria-displaced-photo-essay-zaatari-refugee-camp/>
- Bever, S. W. 2002. "Migration And The Transformation Of Gender Roles And Hierarchies In Yucatan". *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development*, 31(2), 199-230.
- Borja, J. 2003. "La ciudad conquistada.". *EURE (Santiago)*, 30(90), 124-126.
- Brücker, H., Capuano, S., Marfouk, A. 2013. "*Education, gender and international migration: Insights from a panel dataset 1980-2010*". Nürnberg: Norface Research Programme on Migration, mimeo.
- Castles, S., Miller, M. J. 2008. "*Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*". İstanbul: İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları.
- Chapparban, S. 2019. "Hijrat: The Islamic Psychology of Migration". İçinde D. A. Leeming (Ed.), *Encyclopedia of Psychology and Religion* (ss. 1-4). Berlin, Heidelberg: Springer.
- Coşkun, E. 2017. "Türkiye'de Kağıtsız Göçmen Kadınlar ve Sosyal Hizmetler". *Çalışma ve Toplum : Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, (54), 1299-1315.
- Culcasi, K. 2019. "'We are women and men now': Intimate spaces and coping labour for Syrian women refugees in Jordan". *Transactions of the Institute of British Geographers*, 44, 1-16.
- Çakir, B., Çevik, C. 2021. "Küreselleşme, Göç ve Kadın Sağlığı". *Humanistic Perspective*, 3(1), 225-243.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. 1989. Geliş tarihi 12 Ocak 2024, gönderen <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
- Dedeoğlu, S., Gökmen, Ç. E. 2011. "*Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar*". İstanbul: Efil Yayınevi.
- Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2022. 2023. Geliş tarihi 15 Ocak 2024, gönderen <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bo%C5%9Fanma-%C4%B0statistikleri-2022-49437&dil=1>
- Fiddian-Qasmiyeh, E. 2012. "Diaspora". İçinde *The Wiley-Bla-*

- ckwell Encyclopedia of Globalization*. John Wiley & Sons, Ltd.
- Fleury, A. 2016. "Understanding Women and Migration: A Literature Review | Annex: Annotated Bibliography | KNOMAD". Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://www.knomad.org/publication/understanding-women-and-migration-literature-review-annex-annotated-bibliography>
- Forced migration or displacement. 2023, Haziran 28. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://www.migrationdataportal.org/themes/forced-migration-or-displacement>
- Gender and Migration Data | KNOMAD. t.y. Geliş tarihi 15 Ocak 2024, gönderen <https://www.knomad.org/publication/gender-and-migration-data>
- Global Refugee Crisis – by the numbers. 2015, Ekim 12. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2015/10/global-refugee-crisis-by-the-numbers/>
- Göç İdaresi Başkanlığı. 2020. "İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Bilgilendirme Kitapçığı". Ankara. Geliş tarihi gönderen <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/INSAN-TIC/Kitapcik.pdf>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. 2018. "2018 Türkiye İnsan Ticareti ile Mücadele Yıllık Raporu". Ankara. Geliş tarihi gönderen <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-insan-ticaretiyle-mucadele-yillik-raporlari>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. 2020. "Türkiye İnsan Ticaretiyle Mücadele Yıllık Raporu". Ankara.
- Hanassab, S. 2006. "Diversity, International Students, and Perceived Discrimination: Implications for Educators and Counselors". *Journal of Studies in International Education*, 10(2), 157-172.
- Hanson, S., Pratt, G. 1995. "Gender, Work and Space". London ; New York: Routledge.
- Havlin, T. 2015. "Shift in social order – shift in gender roles? Migration experience and gender roles". *Current Issues in Personality Psychology*, 3(3), 185-191.
- Hondagneu-Sotelo, P., Cranford, C. 2006. "Gender and Migration". İçinde J. S. Chafetz (Ed.), *Handbook of the Sociology of Gender* (ss. 105-126). Boston, MA: Springer US.

- <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakanimiz-sayin-ali-yerli-ya-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-aciklamalarda-bulundu>
- ILO. 2017. “*Global Estimates of Modern Slavery*”. Geneva.
- ILO. 2019. “*ILO Global Estimates on International Migrant Workers*”. Geneva.
- Institute of Health Policy and Development Studies. 2005. “*Migration of health workers: Country case study Philippines*” (Working paper). Geneva: ILO. Geliş tarihi gönderen http://www.ilo.org/sector/Resources/publications/WCMS_161163/lang--en/index.htm
- International Labour Organization. 2015. “*ILO Global Estimates on Migrant Workers: Results and Methodology*”. Geneva.
- International Migrant Stock. 2020. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>
- IOM. 2019. “*Migrants and their Vulnerability to Human Trafficking, Modern Slavery and Forced Labour*”. Geneva. <https://publications.iom.int/books/migrants-and-their-vulnerability-human-trafficking-modern-slavery-and-forced-labour>
- IOM. 2020. “*World Migration Report*”. Geneva.
- Israeli Apartheid - The Legacy of the Ongoing Nakba at. 2023, Mayıs 16. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/israeli-apartheid-legacy-ongoing-nakba-75-enar>
- İkamet İzinleri. 2024. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>
- Jiménez-Lasserrotte, M. del M., López-Domene, E., Hernández-Padilla, J. M., Fernández-Sola, C., Fernández-Medina, I. M., Faqyr, K. E. M. E., ... Granero-Molina, J. 2020. “Understanding Violence against Women Irregular Migrants Who Arrive in Spain in Small Boats”. *Healthcare*, 8(3), 299.
- Jorgen, C. 2005. “*Gender Dimensions of International Migration*”. Oslo: Global Commission on International Migration.
- Kamla, R. 2014. “Modernity, space-based patriarchy and global capitalism: implications for Syrian women accountants”. *Accounting and Business Research*, 44(6), 603-629.

- Karama. 2018. “*Palestinian Women: The Disproportionate Impact of the Israeli Occupation*”. Gaza.
- Kaytan, Ö. 2022. “Bir Şiddet Biçimi Olarak Emeğin Kadınlaşması: Göçmen Ev İçi İşçileri”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10(30), 92-111.
- Keller, S. 2023. “The Exploitation of Ukrainians: Additional Consequences of an Armed Conflict”. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://www.e-ir.info/2023/06/15/the-exploitation-of-ukrainians-additional-consequences-of-an-armed-conflict/>
- Kerbage, C., Esim, S. 2011. “*The Situation of Migrant Domestic Workers in Arab States A Legislative Overview*”. Beirut: Interregional Workshop on Strengthening Dialogue to Make Migration Work for Development in the ESCAP and ESCWA Regions.
- Krogstad, J. M., Gonzalez-Barrera, A., Lopez, M. H. 2014. “Children 12 and under are fastest growing group of unaccompanied minors at U.S. border”. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://www.pewresearch.org/short-reads/2014/07/22/children-12-and-under-are-fastest-growing-group-of-unaccompanied-minors-at-u-s-border/>
- Kurtuldu, K., Şahin, E. 2018. “Göçün Kadın Yaşamı ve Sağlığı Üzerine Etkileri”. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 37-46.
- Labor Force Statistics by Sex and Age - Indicators. 2023. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=lfs_sexage_i_r
- Martin, S. F. 2004. “*Women and Migration*”. Program adı: Division for the Advancement of Women (DAW) Consultative Meeting on “Migration and Mobility and how this movement affects Women”, Sweden.
- Massey, D. B. 2005. “*For Space*” (1st edition). London ; Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications Ltd.
- Matose, T., Maviza, G., Nunu, W. N. 2022. “Pervasive irregular migration and the vulnerabilities of irregular female migrants at Plumtree border post in Zimbabwe”. *Journal of Migration and Health*, 5, 100091.

- McLaren, M. 2017. "Decolonizing Rights: Transnational Feminism and Women's Right as Human Rights". İçinde *Decolonizing feminism: Transnational feminism and globalization* (ss. 83-116). London: Rowman & Littlefield Publishers.
- Mohanty, C. T. 2003. *Feminism without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*. Durham: Duke University Press.
- Palestine refugees. 2023. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://www.unrwa.org/palestine-refugees>
- Palestinian Programme | UNICEF Lebanon. 2022. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://www.unicef.org/lebanon/palestinian-programme-0>
- "Refugees" and "Migrants" (FAQs). 2016. Geliş tarihi 12 Ocak 2024, gönderen <https://www.unhcr.org/news/stories/refugees-and-migrants-frequently-asked-questions-faqs>
- Shuval, J. T. 2000. "Diaspora Migration: Definitional Ambiguities and a Theoretical Paradigm". *International Migration*, 38(5), 41-56.
- Standing, P. G. 2016. *The Precariat: The New Dangerous Class*. London New York: Bloomsbury Academic.
- Statistics on migration to Europe - European Commission. 2023. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_en
- Şahin, S. 2016. "Afganistan'daki Türkmen Varlığı ve Kültürü Üzerine". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 5(3), 1144-1160.
- Şeker, D., Uçan, G. 2016. "Göç Sürecinde Kadın". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 0-0.
- T. C. Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı "T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yabancıların Çalışma İzni Raporları (2017-2018-2019-2020-2021)" Geliş tarihi 15 Ocak 2024, gönderen <http://www.csgeb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/calisma-izin-istatistikleri/>
- Topak, E., Çamur, G. 2022. "Göçün Kadına Etkileri Ve Sosyal Hizmet". *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 75-88.

- Turner, B. S. 2006. “*Vulnerability and Human Rights*”. Pennsylvania: Penn State University Press.
- Tutar, K. 2022. “Sağlık Sektöründeki Çalışma İznine Sahip Geçici Koruma Sağlanan Suriyeli Kadın İşçilerin Çalışma Hayatı Tecrübeleri Ve Toplumsal Uyum Halleri: Mersin İli Örneği”. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 11(29), 61-73.
- Türkiye’deki Suriyeli Çocuklar. 2017. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://www.unicefturk.org/yazi/acil-durum-turkiyede-ki-suriyeli-cocuklar>
- Türkiye’nin İnsan Ticaretiyle Mücadelesi. t.y. Geliş tarihi 15 Ocak 2024, gönderen <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-insan-ticaretiyle-mucadelesi>
- Ukraine Refugee Situation. 2023. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- Ukraine situation. 2024. Geliş tarihi 14 Ocak 2024, gönderen <https://reporting.unhcr.org/operational/situations/ukraine-situation>
- United Nations Population Fund. 2006. “*State of World Population 2006: A Passage to Hope - Women and International Migration*”. Geneva. <https://doi.org/10.18356/4cf94e3a-en>
- van Klingeren, M., Spierings, N. 2020. “Acculturation, decoupling, or both? Migration’s impact on the linkage between religiosity and gender equality attitudes”. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(15), 3079-3100.
- World Migration Report*. 2022. Geneva: IOM. Geliş tarihi gönderen <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
- Yalçın, Ç. 2015. “Türkiye’de, ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar ve ekonomik şiddet”. *Fe Dergi*, 7(1), 49-60.
- Zeweri, H. 2017. “The specter of failure: rendering Afghan women as sites of precarity in empowerment regimes”. *International Feminist Journal of Politics*, 19(4), 441-455.